

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια
(3. Saṃyutta Nikāya - Aṭṭhakathā)

5. Σχόλια για το μεγάλο βιβλίο (5. Mahāvagga-aṭṭhakathā)

3. Συνδεδεμένες ομιλίες για τις εφαρμογές της μνήμης
(3. Satipaṭṭhānasamuttam)

PaliVerse

3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια

5. Σχόλια για το μεγάλο βιβλίο

3. Satipaṭṭhānasamuttam

1. Ambapālivaggo

1. Ambapālisuttavaṇṇanā

367. Satipaṭṭhānasamuttassa paṭhame ambapālivaneti ambapāliyā nāma rūpūpajīvinīyā ropite ambavane. Taṃ kira tassā uyyānaṃ ahosi. Sā satthu dhammadesanaṃ sutvā pasannacittā tattha vihāraṃ kāretvā tathāgatassa niyyātesi. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Ekāyanvāyanti ekāyano ayaṃ. Tattha ekāyanoti ekamaggo. Maggassa hi -

“Maggo pantho patho pajjo, añjasaṃ vaṭumāyanaṃ;
Nāvā uttarasetū ca, kullo ca bhisi saṅkamo”ti. -

Bahūni nāmāni. Svāyaṃ idha ayananāmena vutto. Tasmā ekāyanvāyaṃ, bhikkhave, maggoti ettha ekamaggo. Ayaṃ, bhikkhave, maggo, na dvedhāpathabhūtoti evamattho daṭṭhabbo. Maggoti kenaṭṭhena maggo? Nibbānagamaṇaṭṭhena, nibbānaṭṭhikehi magganīyaṭṭhena ca.

Sattānaṃ visuddhiyāti rāgādīhi malehi abhijjhāvisamalobhādīhi ca upakkilesehi saṃkiliṭṭhacittānaṃ sattānaṃ visuddhatthāya. Sokaparidevānaṃ samatikkamāyāti sokassa ca paridevassa ca samatikkamāya, pahānāyāti attho. Dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamāyāti kāyikadukkhassa ca cetasikadomanassassa cāti imesaṃ dvinnāṃ atthaṅgamāya, nirodhāyāti attho. Ñāyassa adhigamāyāti ñāyo vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, tassa adhigamāya pattiyāti vuttaṃ hoti. Ayañhi pubbabhāge lokiyo satipaṭṭhānamaggo bhāvito lokuttaramaggassa adhigamāya saṃvattati. Tenāha “ñāyassa adhigamāyā”ti. Nibbānassa sacchikiriyāyāti taṇhāvānavirahitattā nibbānanti laddhanāmassa amatassa sacchikiriyāya, attapaccakkhāyāti vuttaṃ hoti. Ayañhi maggo bhāvito anupubbena nibbānasacchikiriyāṃ sādheti. Tenāha “nibbānassa sacchikiriyāyā”ti.

Evaṃ bhagavatā sattahi padehi ekāyanamaggassa vaṇṇo bhāsito, so kasmāti ce? Bhikkhūnaṃ ussāhajananaṭṭhaṃ. Vaṇṇabhāsanañhi sutvā te bhikkhū - “ayaṃ kira maggo hadayasantāpabhūtaṃ sokaṃ, vācāvippalāpabhūtaṃ paridevaṃ, kāyikaasātabhūtaṃ dukkhaṃ, cetasikaasātabhūtaṃ domanassanti cattāro upaddave harati. Visuddhiṃ, ñāyaṃ, nibbānanti tayo visese āvahaṭi”ti ussāhajātā imaṃ desanaṃ uggahetabbaṃ pariyāpuṇitabbaṃ, dhāretabbaṃ, imañca maggaṃ bhāvetabbaṃ maññissanti. Iti tesāṃ bhikkhūnaṃ ussāhajananaṭṭhaṃ vaṇṇaṃ abhāsi kambalavāṇijādayo kambalādīnaṃ vaṇṇaṃ viya.

Yadidanti nipāto, ye imeti ayamassa attho. Cattāroti gaṇanaparicchedo. Tena “na tato heṭṭhā, na uddha”nti satipaṭṭhānaparicchedaṃ dīpeti. Satipaṭṭhānāti tayo satipaṭṭhānā satigocaropi, tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno

paṭighānunanayavītivattatāpi, satipi. “Catunnaṃ, bhikkhave, satipaṭṭhānaṃ samudayañca atthaṅgamañca desessāmi taṃ suṇātha. Ko ca, bhikkhave, kāyassa samudayo? Āharasamudayā kāyasamudayo”tiādīsu hi satigocarō satipaṭṭhānanti vutto. Tathā “kāyo upaṭṭhānaṃ, no sati, sati upaṭṭhānañceva sati cā”tiādīsupi. Tassa attho - paṭiṭṭhāti asminti paṭṭhānaṃ. Kā paṭiṭṭhāti? Sati. Satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ. Padhānaṃ ṭhānanti vā paṭṭhānaṃ. Satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ hatthiṭṭhānaassaṭṭhānādīni viya.

“Tayo satipaṭṭhānā, yadariyo sevati, yadariyo sevamāno satthā gaṇamanusāsītumarahatī”ti ettha tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno paṭighānunanayavītivattatā satipaṭṭhānanti vuttā. Tassattho - paṭṭhapetabbato paṭṭhānaṃ, pavattayitabbatoti attho. Kena paṭṭhapetabboti? Satiyā. Satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānanti.

“Cattāro satipaṭṭhānā bhāvitā bahulīkatā satta bojjhaṅge paripūrentī”tiādīsu pana satieva satipaṭṭhānanti vuttā. Tassattho - paṭiṭṭhātīti paṭṭhānaṃ, upaṭṭhāti okkanditvā pakkhanditvā pavattatīti attho. Satieva paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ. Atha vā saraṇaṭṭhena sati, upaṭṭhānaṭṭhena paṭṭhānaṃ, iti sati ca sā paṭṭhānañcātipi satipaṭṭhānaṃ. Idamidha adhippetāṃ.

Yadi evaṃ kasmā “satipaṭṭhānā”ti bahuvacanaṃ katanti? Satīnaṃ bahuttā. Ārammaṇabhedenā hi bahukā satiyō. Atha “maggo”ti kasmā ekavacananti? Maggaṇaṭṭhena ekattā. Catassopi hi etā satiyō maggaṇaṭṭhena ekattaṃ gacchanti. Vutañhetāṃ “maggoti kenatṭhena maggo? Nibbānamaggaṇaṭṭhena, nibbānatthikehi maggaṇīyaṭṭhena cā”ti. Catassopi cetā aparabhāge kāyādīsu ārammaṇesu kiccaṃ sādhamānā nibbānaṃ gacchanti, ādito paṭṭhāya ca nibbānatthikehi maggiyantīti tasmā catassopi eko maggoti vuttā. Evañca sati vacanānusandhinā sānusandhikāva desanā hoti.

Katame cattāroti kathetukamyatāpucchā. Kāyeti rūpakāye. Kāyānupassīti kāyaṃ anupassanasīlo, kāyaṃ vā anupassamāno. Ayañhi bhikkhu imaṃ kāyaṃ aniccānupassanādīnaṃ sattannaṃ anupassanānaṃ vasena aniccato anupassati, no niccato, dukkhato anupassati, no sukhato, anattato anupassati, no attato, nibbindati, no nandati, virajjati, no rajjati, nirodheti, no samudeti, paṇinissajjati, no ādiyati. So taṃ aniccato anupassanto niccasaññaṃ pajahati, dukkhato anupassanto sukhasaññaṃ pajahati, anattato anupassanto attasaññaṃ pajahati, nibbindanto nandiṃ pajahati, virajjanto rāgaṃ pajahati, nirodhento samudayaṃ pajahati, paṇinissajjanto ādānaṃ pajahatīti veditabbo.

Viharatīti iriyati. Ātāpīti tīsu bhavesu kilese ātapatīti ātāpo, vīriyassetāṃ nāmaṃ. Ātāpo assa atthīti ātāpī. Sampajānoti sampajāññaṃsaṅkhātena ñāṇena samannāgato. Satimāti kāyapariggāhikāya satiyā samannāgato. Ayaṃ pana yasmā satiyā ārammaṇaṃ pariggahetvā paññāya anupassati. Na hi sativirahitassa anupassanā nāma atthi, tenevāha “satiñca khvāhaṃ, bhikkhave, sabbatthikaṃ vadāmī”ti. Tasmā ettha “kāye kāyānupassī viharatī”ti ettāvatā kāyānupassanāsatiipaṭṭhānaṃ vuttaṃ hoti. Atha vā yasmā anātāpino antosaṅkhepo antarāyakaro hoti, asampajāno upāyapariggahe anupāyaparivajjane ca sammuyhati, muṭṭhassati upāyāpariccāge anupāyāpariggahe ca asamattho hoti, tenassa taṃ kammaṭṭhānaṃ na sampajjati. Tasmā yesaṃ dhammānaṃ ānubhāvena taṃ sampajjati, tesaṃ dassanattaṃ “ātāpi sampajāno satimā”ti idaṃ vuttanti veditabbaṃ.

Iti kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ sampayogaṅgañjassa dassetvā idāni pahānaṅgaṃ dassetuṃ vineyya loke abhijjhādomanassanti vuttaṃ. Tattha vineyyāti tadanāgavinayena vā vikkhambhanavinayena vā vinayitvā. Loketi tasmimpyeva kāye. Kāyo hi idha lujjanapalujjanaṭṭhena lokoti adhippeto. Yasmā panassa na kāyamatteyeva abhijjhādomanassaṃ pahīyati, vedanādīsupi pahīyati eva. Tasmā “pañcapi upādānakkhandhā loko”ti vibhaṅge vuttaṃ. Lokasaṅkhātattā vā tesam dhammānaṃ atthuddhāranayenetaṃ vuttaṃ. Yaṃ panāha “tattha katamo loko, sveva kāyo loko”ti, ayamevettha attho. Tasmim loke abhijjhādomanassaṃ vineyyāti evaṃ sambandho daṭṭhabbo.

Vedanāsūti ettha tisso vedanā, tā ca lokiyā eva, cittampi lokiyaṃ, tathā dhammā. Yathā pana vedanā anupassitabbā, tathā anupassanto esa vedanānupassīti veditabbo. Esa nayo cittadhammesu. Kathaṅca vedanā anupassitabbāti? Sukhā tāva vedanā dukkhato, dukkhā sallato, adukkhamasukhā aniccato. Yathāha -

“Yo sukhaṃ dukkhato adda, dukkhamaddakkhi sallato;
Adukkhamasukhaṃ santaṃ, addakkhi naṃ aniccato;
Sa ve sammaddaso bhikkhu, upasanto carissatī”ti.

Sabbā eva cetā dukkhāti anupassitabbā. Vuttañhetam “yaṃkiñci vedayitaṃ, sabbam taṃ dukkhasminti vadāmī”ti. Sukhadukkhato ca anupassitabbā, yathāha - “sukhā kho, āvuso visākha, vedanā t̐tisukhā vipariṇāmadukkhā”ti sabbam vitthāretabbaṃ. Apica aniccādisattaanupassanāvasenapi anupassitabbā.

Cittadhammesupi cittaṃ tāva ārammaṇādhipatisahajātabhūmikammavipākakiriyādinānattabhedānaṃ aniccādanupassanānaṃ sarāgādīnaṅca bhedānaṃ vasena anupassitabbaṃ. Dhammā salakkhaṇasāmaññalakkhaṇānaṃ suññatadhammassa aniccādisattaanupassanānaṃ “santaṃ vā ajjhataṃ kāmacchanda”ntiādīnaṅca pabhedānaṃ vasena anupassitabbā. Sesam vuttanayameva. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana dīghamajjhimaṭṭhakathāsu satipaṭṭhānavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditabbo.

2. Satisuttavaṇṇanā

368. Dutiye satoti kāyādanupassanāsatiyā samannāgato. Sampajānoti catusampajāññaṇānaṃ samannāgato. Abhikkante paṭikkanteti ettha abhikkantaṃ vuccati gamaṇaṃ, paṭikkantaṃ nivattanaṃ, tadubhayampi catūsu iriyāpathesu labbhati. Gamane tāva purato kāyaṃ abhiharanto abhikkamati nāma, paṭinivattanto paṭikkamati nāma. T̐hānapi t̐hitakova kāyaṃ purato onamanto abhikkamati nāma, pacchato apanāmento paṭikkamati nāma. Nisajjāyapi nisinnakova āsanassa purimaāṅgābhimukho saṃsaranto abhikkamati nāma, pacchimāṅgappadesaṃ paccāsaṃsaranto paṭikkamati nāma. Nipajjanepi eseva nayo.

Sampajānakārī hotīti sampajāññaṇa sabbakiccakārī, sampajāññasseva vā kārī. So hi abhikkantādīsū sampajāññaṃ karoteva, na katthaci sampajāññavirahito hoti.

Tattha sātthakasampajāññaṃ, sappāyasampajāññaṃ, gocarasampajāññaṃ, asammohasampajāññaṃ catubbidhaṃ sampajāññaṃ. Tattha abhikkamanacitte uppanne cittavaseneva agantvā “kiṃ nu me ettha gatena attho atthi, natthī”ti atthānatthaṃ pariggaṇhitvā atthapariggaṇhanaṃ sātthakasampajāññaṃ. Tattha ca

atthoti

cetiyadassanabodhidassanasaṅghadassanatheradassanaasubhadassanādivasena dhammato vaḍḍhi. Cetiyaṃ disvāpi hi buddhārammaṇaṃ, saṅghadassanena saṅghārammaṇaṃ pītiṃ uppādetvā tadeva khayato sammāsanto arahattaṃ pāpuṇāti. Mahāvihārasmiṃhi dakkhiṇadvāre ṭhatvā mahācetiyaṃ olokentā tiṃsasahassabhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsu, tathā pacchimadvāre uttaradvāre pācīnadvāre ca, tathā pañhamaṇḍapaṭṭhāne abhayavāpipāliyaṃ, thūpārāmadvāre nagarassa dakkhiṇadvāre anurādhavāpipāliyaṃ.

Mahāariyavaṃsabhāṇakatthero paṇāha “kiṃ tumhe vadatha, mahācetiyaṃ samantā kucchivedikāya heṭṭhimabhāgato paṭṭhāya paññāyanatṭhāne yattha yattha dve pādā sakkā honti samaṃ patiṭṭhāpetuṃ, tattha tattha ekapaduddhāre tiṃsatīṃsa bhikkhusahassāni arahattaṃ pāpuṇiṃsūti sakkā vatu”nti. Aparo pana mahāthero āha - “mahācetiyaṃ tale ākiṇṇavālikāya bahutarā bhikkhū arahattaṃ pattā”ti. There disvā tesāṃ ovāde patiṭṭhāya asubhaṃ disvā tattha paṭṭhamāṃ jhānaṃ uppādetvā tadeva khayato sammāsanto arahattaṃ pāpuṇāti. Tasmā etesaṃ dassanaṃ sātthaṃ. Keci pana - “āmisatopi vaḍḍhi atthoyeva, taṃ nissāya brahmacariyānuggahāya paṭipannattā”ti vadanti.

Tasmiṃ pana gamane sappāyāsappāyaṃ pariggaṇhitvā sappāyapariggaṇhanaṃ sappāyasampajaññaṃ. Seyyathidaṃ? Cetiyadassanaṃ tāva sātthaṃ. Sace pana cetiyaṃ mahāpūjāya dasadvādasayojanantare parisā sannipatanti, attano vibhavanurūpā itthiyopi purisāpi alaṅkatapaṭiyattā cittakammarūpakāni viya saṅcaranti. Tatra cassa itṭhe ārammaṇe lobho, anitṭhe paṭigho, asamapekkhane moho uppajjati, kāyasaṃsagge kāyasaṃsaggāpattiṃ āpajjati, jīvitabrahmacariyānaṃ vā antarāyo ca hoti. Evaṃ taṃ ṭhānaṃ asappāyaṃ hoti, vuttappakāraantarāyābhāve sappāyaṃ. Saṅghadassanampi sātthaṃ. Sace pana antogāme mahāmaṇḍapaṃ kāretvā sabbarattiṃ dhammassavanaṃ kārentesu manussesu vuttappakāreneva janasannipāto ceva antarāyo ca hoti, evaṃ taṃ ṭhānaṃ asappāyaṃ, antarāyābhāve sappāyaṃ. Mahāparivārānaṃ therānaṃ dassanepi eseṃ nayo.

Asubhadassanampi sātthaṃ. Tadattadāpanatthañca idaṃ vatthu - eko kira daharabhikkhu sāmaṇeraṃ gahetvā dantakaṭṭhatthāya gato. Sāmaṇero maggā okkamitvā purato gacchanto asubhaṃ disvā paṭṭhamajjhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā saṅkhāre sammāsanto tīṇi phalāni sacchikatvā uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṃ pariggahetvā aṭṭhāsi. Daharo taṃ apassanto “sāmaṇerā”ti pakkosi. So - “mayā pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhunā saddhiṃ dve kathā nāma na kathitapubbā, aññasmimpi divase uparivisesaṃ nibbattessāmī”ti cintetvā “kiṃ, bhante,”ti paṭivacanaṃ adāsi. “Ehī”ti vutte ekavacaneneva āgantvā - “bhante, iminā tāva maggena gantvā mayā ṭhitokāse muhuttaṃ puratthābhimukhā hutvā olokethā”ti āha. So tathā katvā tena pattavisesameva pāpuṇi. Evaṃ ekaṃ asubhaṃ dvinnāṃ janānaṃ atthāya jātaṃ. Evaṃ sātthampi panetaṃ purisassa mātugāmāsubhaṃ asappāyaṃ, mātugāmaṃ ca purisāsubhaṃ, sabhāgameva sappāyanti evaṃ sappāyapariggaṇhanaṃ sappāyasampajaññaṃ.

Evaṃ pariggahitasātthasappāyassa pana aṭṭhatīṃsakammaṭṭhānesu attano cittarucikaṃ kammaṭṭhānaṃ saṅkhātāṃ gaccharaṃ uggahetvā bhikkhācāragocare taṃ gahetvāva gamanaṃ gocarasampajaññaṃ nāma.

Tassāvibhāvatthaṃ idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ - idhekacco bhikkhu harati na paccāharati, ekacco paccāharati na harati, ekacco pana neva harati na paccāharati, ekacco harati ca paccāharati ca.

Tattha yo bhikkhu divasaṃ caṅkameṇa nisajjāya ca āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetvā tathā rattiyā paṭhamāṃ yāmaṃ majjhimayāme seyyaṃ kappetvā, pacchimayāme pi nisajjācaṅkamehi vītināmetvā, pageva cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇavattaṃ katvā bodhirukkhe udakaṃ āsiñcitvā pāṇīyaṃ paribhojanīyaṃ paccupaṭṭhapetvā ācariyupajjhāyavattādīni samādāya vattati. So sarīraparikammaṃ katvā senāsanaṃ pavisitvā dve tayo pallaṅke usumaṃ gāhāpento kammaṭṭhānaṃ manuyuñjitvā bhikkhācāravelāya utṭhahitvā kammaṭṭhānasīseneva pattacīvaramādāya senāsanaṃ nikkhamitvā kammaṭṭhānaṃ manasikarontova cetiyaṅgaṇaṃ gantvā sace buddhānussatikammaṭṭhānaṃ hoti, taṃ avissajjetvā cetiyaṅgaṇaṃ pavisati. Aññaṃ ce kammaṭṭhānaṃ hoti, sopānapādamūle tathā hatthena gahitabhaṇḍaṃ viya taṃ tṭhapetvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā cetiyaṅgaṇaṃ āruya mahantaṃ cetiyaṃ ce, tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu tṭhānesu vanditabbaṃ, khuddakaṃ ce, tatheva padakkhiṇaṃ katvā aṭṭhasu tṭhānesu vanditabbaṃ. Cetiyaṃ vanditvā bodhiyaṅgaṇaṃ pattenāpi buddhassa bhagavato sammukhā viya nipaccakāraṃ dassetvā bodhi vanditabbā. So evaṃ cetiyaṃ bodhiṃ vanditvā paṭisāmitaṭṭhānaṃ gantvā paṭisāmitabhaṇḍakaṃ hatthena gaṇhanto viya nikkhattakammaṭṭhānaṃ gahetvā gāmasamīpe kammaṭṭhānasīseneva cīvaraṃ pārupitvā gāmaṃ piṇḍāya pavisati.

Atha naṃ manussā disvā “ayyo no āgato”ti paccuggantvā pattaṃ gahetvā āsanasālāya vā gehe vā nisīdāpetvā yāguṃ datvā yāva bhattaṃ na niṭṭhāti, tāva pāde dhovitvā makkhetvā purato nisīditvā pañhaṃ vā pucchanti, dhammaṃ vā sotukāmā honti. Sacepi na kathāpenti, janasaṅgahaṇatthaṃ dhammakathā nāma kātābbāyevāti aṭṭhakathācariyā vadanti. Dhammakathā hi kammaṭṭhānavinimuttā nāma natthi, tasmā kammaṭṭhānasīseneva dhammaṃ kathetvā kammaṭṭhānasīseneva āhāraṃ paribhuñjitvā anumodanaṃ katvā nivattiyamānehi pi manussehi anugato va gāmato nikkhamitvā tattha te nivattetvā maggaṃ paṭipajjati.

Atha naṃ puretaraṃ nikkhamitvā bahigāme katabhattakiccā sāmaṇeradahaṃ bhikkhū disvā paccuggantvā pattacīvaramassa gaṇhanti. Porāṇakabhikkhū kira na “amhākaṃ upajjhāyo ācariyo”ti mukhaṃ oloketvā vattaṃ karonti, sampattaparicchadeneva karonti. Te taṃ pucchanti - “bhante, ete manussā tumhākaṃ kiṃ honti, mātīpakkhato sambandhā pitīpakkhato”ti? Kiṃ disvā pucchathāti? Tumhesu etesaṃ pemaṃ bahumānanti. “Āvuso, yaṃ mātāpitūhi pi dukkarataraṃ, taṃ ete amhākaṃ karonti, pattacīvarampi no etesaṃ santakameva, etesaṃ ānubhāvena neva bhaye bhayaṃ, na chātake chātakaṃ jānāma, edisā nāma amhākaṃ upakārino natthi”ti tesāṃ guṇe kathayanto gacchati. Ayaṃ vuccati harati na paccāharatīti.

Yassa pana pageva vuttappakāraṃ vattapaṭipattiṃ karontassa kammajatejo pajjalati, anupādiṇṇakaṃ muñcitvā upādiṇṇakaṃ gaṇhāti, sarīrato sedā muccanti, kammaṭṭhānavīthiṃ nārohati, so pageva pattacīvaramādāya vegasāva cetiyaṃ vanditvā gorūpānaṃ nikkhamanavelāyameva gāmaṃ yāgubhikkhāya pavisitvā yāguṃ labhitvā āsanasālaṃ gantvā pivati. Athassa dvittikkhattuṃ ajjhoharaṇamatteneva kammajatejo upādiṇṇakaṃ muñcitvā anupādiṇṇakaṃ gaṇhāti, ghaṭasatena nhāto viya tejodhātuparilāhanibbānaṃ patvā kammaṭṭhānasīsena yāguṃ paribhuñjitvā pattaṃ mukhaṃ dhovitvā antarābhatte kammaṭṭhānaṃ

manasikatvā avasesatthāne piṇḍāya caritvā kammaṭṭhānasīsenā āhāraṃ paribhuñjitvā tato paṭṭhāya poṇkhānupoṇkhaṃ upaṭṭhahamānaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvāva āgacchati. Ayaṃ vuccati paccāharati na haratīti. Edisā ca bhikkhū yāguṃ pivitvā vipassanaṃ ārabhitvā buddhasāsane arahattaṃ pattā nāma gaṇanapathaṃ vītivattā. Sīhaḷadīpeyeva tesu tesu gāmesu āsanasālāyaṃ na taṃ āsanamatthi, yattha yāguṃ pivitvā arahattaṃ pattā bhikkhū natthīti.

Yo pana pamādavihārī hoti nikkhattadhuro, sabbavattāni bhinditvā pañcavidhacetovinibandhabaddhacitto viharanto “kammaṭṭhānaṃ nāma atthī”ti pi saññaṃ akatvā gāmaṃ piṇḍāya pavisitvā ananulomikena gihisaṃsaggena saṃsattho caritvā ca bhuñjitvā ca tuccho nikkhamati. Ayaṃ vuccati neva harati na paccāharatīti.

Yo panāyaṃ harati ca paccāharati cāti vutto, so gatapaccāgatikavattavasena veditabbo. Attakāmā hi kulaputtā sāsane pabbajitvā dasapi vīsampi tiṃsampi cattālīsampi paññāsampi satampi ekato vasantā katikavattaṃ katvā viharanti “āvuso, tumhe na iṇaṭṭā, na bhayaṭṭā, na jīvikāpakatā pabbajitā, dukkhā muccitukāmā panettha pabbajitā, tasmā gamane uppannakilesaṃ gamaneyeva niggaṇhatha, ṭhāne, nisajjāya, sayane uppannakilesaṃ sayaneyeva niggaṇhathā”ti. Te evaṃ katikavattaṃ katvā bhikkhācāraṃ gacchantā aḍḍhausabhausabhaaḍḍhagāvutagāvutantareshu pāsāṇā honti, tāya saññāya kammaṭṭhānaṃ manasikarontāva gacchanti. Sace kassaci gamane kilesa uppajjati, tattheva naṃ niggaṇhāti. Tathā asakkonto tiṭṭhati. Athassa pacchato āgacchantopi tiṭṭhati, so “ayaṃ bhikkhu tuyhaṃ uppannavitakkaṃ jānāti, ananucchavikaṃ te eta”nti attānaṃ paṭicodetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā tattheva ariyabhūmiṃ okkamati, tathā asakkonto nisīdatīti so eva nayo. Ariyabhūmiṃ okkamituṃ asakkontopi, taṃ kilesaṃ vikkhambhetvā kammaṭṭhānaṃ manasikarontova gacchati, na kammaṭṭhānavippayuttena cittaena pādaṃ uddharati. Uddharati ce, paṭinivattitvā purimāpadesaṃyeva eti ālindakavāsī mahāphussadevatthero viya.

So kira ekūnavīsati vassāni gatapaccāgatikavattaṃ pūrento eva vihāsi. Manussāpi sudaṃ antarāmagge kasantā ca vapantā ca maddantā ca kammāni ca karontā therāṃ tathā gacchantāṃ disvā - “ayaṃ thero punappunaṃ nivattitvā gacchati, kiṃ nu kho maggamūḷho, udāhu kiñci pamuṭṭho”ti samullapanti. So taṃ anādiyitvā kammaṭṭhānayuttacitteneva samaṇadhammaṃ karonto vīsativassabbhantare arahattaṃ pāpuṇi. Arahattappattādivase cassa caṅkamanakoṭṭiyaṃ adhivatthā devatā aṅgulīhi dīpaṃ ujjaletvā atṭhāsi. Cattāropi mahārājāno sakko ca devānamindo brahmā ca sahampati upaṭṭhānaṃ āgamaṃsu. Tañca obhāsaṃ disvā vanavāsīmahātissatthero taṃ dutiyādivase pucchi - “rattibhāge āyasmato santike obhāso ahosi, kiṃ so obhāso”ti? Thero vikkhepaṃ karonto “obhāso nāma dīpobhāsoṃ hoti, maṇiobhāsoṃ”ti evamādimāha. Tato “paṭicchādetha tumhe”ti nibaddho āmāti paṭijānitvā ārocesi.

Kāḷavallimaṇḍapavāsīmahānāgatthero viya ca. Sopi kira gatapaccāgatikavattaṃ pūrento paṭhamāṃ tāva “bhagavato mahāpadhānaṃ pūjessāmī”ti satta vassāni ṭhānacaṅkameva adhiṭṭhāsi. Puna soḷasa vassāni gatapaccāgatikavattaṃ pūretvā arahattaṃ pāpuṇi. So kammaṭṭhānayutteneva cittaena pādaṃ uddharanto vippayuttena uddhaṭe paṭinivattanto gāmasamīpaṃ gantvā “gāvī nu pabbajito nū”ti āsaṅkanīyapadesa ṭhatvā cīvaram pārupitvā kacchakarakato udakena pattam dhovitvā udakagaṇḍūsaṃ karoti. Kiṃ kāraṇā? “Mā me bhikkhaṃ dātuṃ vā vandituṃ vā āgate manusse ‘dīghāyukā hothā’ti vacanamattenāpi kammaṭṭhānavikkhepo

ahosī”ti “ajja, bhante, katimī”ti divasaṃ vā bhikkhugaṇaṇaṃ vā pañhaṃ vā pucchito pana udakaṃ gilitvā āroceṭi. Sace divasādipucchakā na honti, nikkhamanavelāyaṃ gāmadvāre niṭṭhubhitvā yāti.

Kalambatitthavihāre vassūpagatā paññāsa bhikkhū viya ca. Te kira āsāḥhipuṇṇamiyaṃ katikavattaṃ akaṃsu - “arahattaṃ apatvā aññaṃaññaṃ nālapissāmā”ti. Gāmañca piṇḍāya pavisantā udakagaṇḍūsaṃ katvā pavasiṃsu. Divasādīsu pucchitesu vuttanayeneva paṭipajjiṃsu. Tattha manussā niṭṭhubhanaṃ disvā jāniṃsu - “ajjeko āgato, ajja dve”ti. Evañca cintesaṃ - “kiṃ nu kho ete amheheva saddhiṃ na sallapanti, udāhu aññaṃaññaṃpi. Yadi aññaṃaññaṃ na sallapanti, addhā vivādaḥjātā bhavissanti. Etha ne aññaṃaññaṃ khamāpessāmā”ti sabbe vihāraṃ gantvā paññāsāya bhikkhūsu dvepi bhikkhū ekokaṣe nāddasaṃsu. Tato yo tesu cakkhumā puriso, so āha - “na bho kalahakāraḥkānaṃ okāso īdiso hoti, susammaṭṭhaṃ cetiyaṅgaṇaṃ bodhiyaṅgaṇaṃ, sunikkhittā sammajjaniyo, supaṭṭhitaṃ pāṇiyaṃ paribhojanīya”nti. Te tatova nivattā. Tepi bhikkhū antotemāseyeva arahattaṃ patvā mahāpavāraṇāyaṃ visuddhipavāraṇaṃ pavāresuṃ.

Evam kālavallimaṇḍapavāsī mahānāgatthero viya, kalambatitthavihāre vassūpagatā bhikkhū viya ca kammaṭṭhānayutteneva cittaṇa pādaṃ uddharanto gāmasamīpaṃ gantvā udakagaṇḍūsaṃ katvā vīthiyo sallakkhetvā yattha surāsoṇḍadhuttādayo kalahakāraḥ caṇḍahatthiassādayo vā natthi, taṃ vīthiṃ paṭipajjati. Tattha ca piṇḍāya caramāno na turitaturito viya javena gacchati. Na hi javena piṇḍapātikadhutaṅgaṃ nāma kiñci atthi. Visamabhūmibhāgapattaṃ pana udakasakaṭaṃ viya niccalo hutvā gacchati. Anugharaṃ pavitṭho ca dātukāmaṃ vā adātukāmaṃ vā sallakkhetuṃ tadanurūpaṃ kālaṃ āgamento bhikkhaṃ gahetvā antogaṃe vā bahigaṃe vā vihāraṃeva vā āgantvā yathāphāsuke patirūpe okāse nisīditvā kammaṭṭhānaṃ manasikaronto āhāre paṭikūlasaññaṃ upaṭṭhapetvā akkhabbhañjanavaṇalepanaputtamaṃsūpamāvasena paccavekkhanto aṭṭhaṅgasamannāgataṃ āhāraṃ āhāreti, neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya...pe... bhuttāvī ca udakakiccaṃ katvā muhuttaṃ bhattakilamathaṃ paṭipassambhetvā yathā purebhattaṃ, evaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ pacchimayāmañca kammaṭṭhānameva manasikaroti. Ayaṃ vuccati harati ca paccāharati cāti.

Imaṃ pana haraṇapaccāharaṇasaṅkhātāṃ gatapaccāgatikavattaṃ pūrento yadi upanissayasampanno hoti, paṭhamavaye eva arahattaṃ pāpuṇāti. No ce paṭhamavaye pāpuṇāti, atha majjhimavaye pāpuṇāti. No ce majjhimavaye pāpuṇāti, atha pacchimavaye pāpuṇāti, no ce pacchimavaye pāpuṇāti, atha maraṇasamaye. No ce maraṇasamaye pāpuṇāti, atha devaputto hutvā. No ce devaputto hutvā pāpuṇāti, anuppanne buddhe nibbatta paccekabodhiṃ sacchikaroti. No ce paccekabodhiṃ sacchikaroti, atha buddhānaṃ sammukhībhāve khippābhiñño vā hoti, seyyathāpi thero bāhiyo dārucīriyo mahāpañño vā, seyyathāpi thero sāriputto, mahiddhiko vā, seyyathāpi thero mahāmoggallāno, dhutavādo vā, seyyathāpi thero mahākassapo, dibbacakkhuko vā, seyyathāpi thero anuruddho, vinayadharo vā, seyyathāpi thero upālī, dhammakathiko vā, seyyathāpi thero puṇṇo mantāṇiputto, ārañhiko vā, seyyathāpi thero revato, bahussuto vā, seyyathāpi thero ānando, sikkhākāmo vā, seyyathāpi thero rāhulo buddhaputtoti. Iti imasmiṃ catukke yvāyaṃ harati paccāharati ca, tassa gocarasampajaññaṃ sikhāpattaṃ hoti.

Abhikkamādīsu pana asammuyhanaṃ asammohasampajaññaṃ. Taṃ evaṃ veditabbaṃ - idha bhikkhu abhikkamanto vā paṭikkamanto vā yathā andhaputhujjanā abhikkamādīsu - “attā abhikkamati, attanā abhikkamo nibbattito”ti vā “ahaṃ abhikkamāmi, mayā abhikkamo nibbattito”ti vā sammuyhanti, tathā asammuyhanto abhikkamāmīti citte uppajjamāne teneva cittena saddhiṃ cittasamuṭṭhānā vāyodhātu viññattiṃ janayamānā uppajjati, iti cittakiriyavāyodhātuvipphārasena ayaṃ kāyasammato aṭṭhisāṅghāto abhikkamati. Tassevaṃ abhikkamato ekekapāduddharaṇe pathavīdhātu āpodhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā honti balavatiyo, tathā atiharaṇavīti haraṇesu, vossajjane tejodhātu vāyodhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā honti balavatiyo, tathā sannikkhepanasannirumbhanesu.

Tattha uddharaṇe pavattā rūpārūpadhammā atiharaṇaṃ na pāpuṇanti, tathā atiharaṇe pavattā vīti haraṇaṃ, vīti haraṇe pavattā vossajjanaṃ, vossajjane pavattā sannikkhepanaṃ, sannikkhepane pavattā sannirumbhanaṃ na pāpuṇanti, tattha tattheva pabbapabbaṃ sandhisandhi odhiodhi hutvā tattakapāle pakkhittatilāni viya taṭataṭāyantaṃ bhijjanti. Tattha ko eko abhikkamati, kassa vā ekassa abhikkamanaṃ? Paramatthato hi dhātūnaṃ yeva gamanaṃ, dhātūnaṃ ṭhānaṃ, dhātūnaṃ nisajjā, dhātūnaṃ sayanaṃ. Tasmiṃ tasmiñhi koṭṭhāse saddhiṃ rūpena -

“Aññaṃ uppajjate cittaṃ, aññaṃ cittaṃ nirujjhati;
Avācimanusambandho, nadīsotova vattatī”ti. -

Evaṃ abhikkamādīsu asammuyhanaṃ asammohasampajaññaṃ nāmāti.

Niṭṭhito “abhikkante paṭikkante sampajānakārī hotī”tipadassa attho.

Ālokite vilokiteti ettha pana ālokitaṃ nāma purato pekkhanaṃ, vilokitaṃ nāma anudisāpekkhanaṃ. Aññānīpi heṭṭhā upari pacchato anupekkhanavasena olokitaullokitāpalokitāni nāma honti. Tāni idha na gahitāni, sārūppavasena pana imāneva dve gahitāni. Iminā vā mukhena sabbānīpi tāni gahitānevāti.

Tattha “ālokessāmī”ti citte uppanne cittavaseneva anoloketvā atthapariggaṇhanaṃ sātthakasampajaññaṃ. Taṃ āyasmantaṃ nandaṃ kāyasakkehiṃ katvā veditabbaṃ. Vuttañhetāṃ bhagavatā -

“Sace, bhikkhave, nandassa puratthimā disā āloketabbā hoti, sabbaṃ cetasā samannāharitvā nando puratthimaṃ disaṃ āloketi ‘evaṃ me puratthimaṃ disaṃ ālokeyato nābhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāsavissanti’ti. Iti ha tattha sampajāno hoti. Sace, bhikkhave, nandassa pacchimā disā, uttarā disā, dakkhiṇā disā, uddhaṃ, adho, anudisā āloketabbā hoti, sabbaṃ cetasā samannāharitvā nando anudisaṃ āloketi ‘evaṃ me anudisaṃ ālokeyato’...pe... sampajāno hotī”ti.

Apica idhāpi pubbe vuttacetiyadassanādivaseneva sātthakatā ca sappāyatā ca veditabbā. Kammatṭhānassa pana avijahanameva gocarasampajaññaṃ, tasmā khandhadhātuāyatanakammatṭhānikehi attano kammatṭhānavaseneva kaṣiṇādikammatṭhānikehi vā pana kammatṭhānasīseneva ālokanavilokanaṃ kātābbaṃ.

“Abbhantare attā nāma āloketā vā viloketā vā natthi, ‘ālokessāmī’ti pana citte uppajjamāne teneva cittena saddhiṃ cittasamuṭṭhānā vāyodhātu viññattiṃ

janayamānā uppajjati. Iti cittakiriyavāyodhātuvipphāravasena heṭṭhimam akkhidalam adho sīdati, uparimam uddham laṅgheti, koci yantakena vivaranto nāma natthi, tato cakkhuviññānam dassanakiccaṃ sādhamam uppajjatī”ti evam pajānam panettha asammohasampajaññam nāma.

Apica mūlapariññāgantukatāvakālikabhāvavasena pettha asammohasampajaññam veditabbaṃ. Mūlapariññāvasena tāva -

“Bhavaṅgāvajjanañceva, dassanam sampaṭicchanaṃ;
Santīraṇam voṭṭhabbanam, javanam bhavati sattamam”.

Tattha bhavaṅgam upapattibhavassa aṅgakiccaṃ sādhamamānam pavattati, tam āvaṭṭetvā kiriyamanodhātu āvajjanakiccaṃ sādhamamānā, tannirodhā cakkhuviññānam dassanakiccaṃ sādhamamānam, tannirodhā vipākamanodhātu sampaṭicchana-kiccaṃ sādhamamānā, tannirodhā vipākamanoviññānadhātu santīraṇakiccaṃ sādhamamānā, tannirodhā kiriyamanoviññānadhātu voṭṭhabbanakiccaṃ sādhamamānā, tannirodhā sattakkhattum javanam javati. Tattha paṭhamajavanepi “ayam itthī, ayam puriso”ti rajjanadussanamuyhanavasena ālokitavilokitam na hoti, dutiyajavanepi...pe... sattamajavanepi. Etesu pana yuddhamāṇḍale yodhesu viya heṭṭhupariyavasena bhijjivā patitesu “ayam itthī, ayam puriso”ti rajjanādivasena ālokitavilokitam hoti. Evam tāvettha mūlapariññāvasena asammohasampajaññam veditabbaṃ.

Cakkhudvāre pana rūpe āpāthamāgate bhavaṅgacalanato uddham sakakicanipphādanavasena āvajjanādīsu uppajjivā niruddhesu avasāne javanam uppajjati, tam pubbe uppannānam āvajjanādīnam gehabhūte cakkhudvāre āgantukapuriso viya hoti. Tassa yathā paragehe kiñci yācituṃ pavittassa āgantukapurisassa gehasāmikesu tuṇhīmāsinesu āṇākaraṇam na yuttam, evam āvajjanādīnam gehabhūte cakkhudvāre āvajjanādīsopi arajjantesu adussantesu amuyhantesu ca rajjanadussanamuyhanam ayuttanti evam āgantukabhāvavasena asammohasampajaññam veditabbaṃ.

Yāni panetāni cakkhudvāre voṭṭhabbanapariyosānāni cittāni uppajjanti, tāni saddhim sampayuttadhammehi tattha tattheva bhijjanti, aññamaññam na passanti, ittarāni tāvakālikāni honti. Tattha yathā ekasmiṃ ghare sabbesu mānusakesu matesu avasesassa ekassa taṅkhaṇamyeva maraṇadhammassa na yuttā naccagītādīsu abhirati nāma, evameva ekadvāre sasampayuttesu āvajjanādīsu tattha tattheva matesu avasesassa taṅkhaṇamyeva maraṇadhammassa javanassāpi rajjanadussanamuyhanavasena abhirati nāma na yuttāti evam tāvakālikabhāvavasena asammohasampajaññam veditabbaṃ.

Apica khandhāyatanadhātupaccayapaccavekkhaṇavasena pettam veditabbaṃ. Ettha hi cakkhu ceva rūpā ca rūpakkhando, dassanam viññānakkhandho, taṃsampayuttā vedanā vedanākkhandho, saññā saññākkhandho, phassādikā saṅkhārā saṅkhārakkhandho, evametesam pañcannaṃ khandhānam samavāye ālokanavilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhu cakkhāyatanam, rūpam rūpāyatanam, dassanam manāyatanam, vedanādayo sampayuttadhammā dhammāyatanam, evametesam catunnam āyatanānam samavāye ālokanavilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhu cakkhudhātu, rūpam rūpadhātu, dassanam cakkhuviññānadhātu,

taṃsāpāyuttā vedanādayo dhammā dhammadhātu, evametesaṃ catunnaṃ dhātūnaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhu nissayapaccayo, rūpaṃ ārammaṇapaccayo, āvajjanaṃ anantarasamanantarūpanissayanatthivigatapaccayo, āloko upanissayapaccayo, vedanādayo sahaajātapaccayo. Evametesaṃ paccayānaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketīti evamettha khandhāyatanadhātupaccayapaccavekkhaṇavasenapi asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Samiñjite pasāriteti pabbānaṃ samiñjanapasāraṇe. Tattha cittavaseneva samiñjanapasāraṇaṃ akatvā hatthapādānaṃ samiñjanapasāraṇapaccayā atthānatthaṃ pariggaṇhitvā atthapariggaṇhanaṃ sātthakasampajaññaṃ. Tattha hatthapāde aticiraṃ samiñjitvā vā pasāretvā vā t̥hitassa khaṇe khaṇe vedanā uppajjanti, cittaṃ ekaggaṃ na labhati, kammaṭṭhānaṃ paripatati, viśesaṃ nādhigacchati. Kāle samiñjantassa kāle pasārentassa pana tā vedanā nuppajjanti, cittaṃ ekaggaṃ hoti, kammaṭṭhānaṃ phātiṃ gacchati, viśesamadhigacchatīti evaṃ atthānatthapariggaṇhanaṃ veditabbaṃ.

Atthe pana satipi sappāyāsappāyaṃ pariggaṇhitvā sappāyapariggaṇhanaṃ sappāyasampajaññaṃ. Tatrāyaṃ nayo - mahācetiyaṅgaṇe kira daharabhikkhū sajjhāyaṃ gaṇhanti. Tesāṃ piṭṭhipasse daharabhikkhuniyo dhammaṃ suṇanti. Tatthe ko daharo hatthaṃ pasārento kāyasāṃsaggaṃ patvā teneva kāraṇena gihi jāto. Aparo bhikkhu pādaṃ pasārento aggimhi pasāresi, aṭṭhiṃ āhacca pādo jhāyi. Aparo vammike pasāresi, so āsivisena daṭṭho. Aparo cīvarakuṭidaṇḍake pasāresi, taṃ maṇisappo ḍaṃsi. Tasmā evarūpe asappāye apasāretvā sappāye pasāretabbaṃ. Idamettha sappāyasampajaññaṃ.

Gocarasampajaññaṃ pana mahātheravatthunā dīpetabbaṃ - mahāthero kira divāṭṭhāne nisinno antevāsikehi saddhiṃ kathayamāno sahasā hatthaṃ samiñjitvā puna yathāṭṭhāne t̥hapetvā saṇikaṃ samiñjesi. Taṃ antevāsikā pucchimsu - “kasmā, bhante, sahasā hatthaṃ samiñjitvā puna yathāṭṭhāne t̥hapetvā saṇikaṃ samiñjitthā”ti. Yato paṭṭhāyāhaṃ, āvuso, kammaṭṭhānaṃ manasikātuṃ āraddho, na me kammaṭṭhānaṃ muñcitvā hattho samiñjitapubbo, idāni pana tumhehi saddhiṃ kathayamānena kammaṭṭhānaṃ muñcitvā samiñjito, tasmā puna yathāṭṭhāne t̥hapetvā samiñjesinti. Sādhū, bhante, bhikkhunā nāma evarūpena bhavitabbanti. Evametthāpi kammaṭṭhānāvijahanameva gocarasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci samiñjanto vā pasārento vā natthi, vuttappakāracittakiriyavāyodhātuvipphārena pana suttākaḍḍhanavasena dāruyantassa hatthapādalaṇaṃ viya samiñjanapasāraṇaṃ hotīti parijānanaṃ panettha asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Saṅghātipattacīvaradhāraṇeti ettha saṅghāticīvarānaṃ nivāsanapārūpanavasena, pattassa bhikkhāpaṭiggahaṇādivasena paribhogo dhāraṇaṃ nāma. Tattha saṅghāticīvaradhāraṇe tāva nivāsetvā pārūpitvā ca piṇḍāya carato āmisalābho, “sītassa paṭighātāyā”tiādinā nayena bhagavatā vuttappakāroyeva ca attho attho nāma. Tassa vasena sātthakasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Uṇhapakatikassa pana dubbalassa ca cīvaraṃ sukhumaṃ sappāyaṃ, sītālukassa ghaṇaṃ dupaṭṭaṃ. Viparītaṃ asappāyaṃ. Yassa kassaci jiṇṇaṃ asappāyameva. Aggaḷādidānena hissa taṃ palibodhakaraṃ hoti. Tathā paṭṭuṇṇadukūlādibhedhaṃ

lobhanīyacīvaram. Tādisañhi araññe ekakassa nivāsantarāyakaram,
jīvitarāyakarañcāpi hoti. Nippariyāyena pana yaṃ
nimittakammādimicchājīvavasena uppannam, yañcassa sevamānassa akusalā
dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, taṃ asappāyaṃ. Viparītaṃ
sappāyaṃ, tassa vasenettha sappāyasampajaññaṃ, kammaṭṭhānāvijahanavaseneva
ca gocarasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci cīvaram pārupanto natthi,
vuttappakāracittakiriyavāyodhātuvipphāreneva pana cīvarapārupanaṃ hoti. Tattha
cīvarampi acetanaṃ, kāyopi acetano. Cīvaram na jānāti “mayā kāyo pārupito”ti.
Kāyopi na jānāti “ahaṃ cīvarena pārupito”ti. Dhātuyova dhātusamūhaṃ
paṭicchādenti paṭapilotikāya potthakarūpapaṭicchādane viya. Tasmā neva sundaram
cīvaram labhitvā somanassaṃ kātappaṃ, na asundaram labhitvā domanassaṃ.
Nāgavammikacetiyarukkhādīsu hi keci mālāgandhadhūmavattadhādihi sakkāram
karonti, keci gūthamuttakaddamadaṇḍasatthapahārādīhi asakkāram. Na tehi
nāgavammikarukkhādayo somanassaṃ vā karonti domanassaṃ vā. Evamevaṃ neva
sundaram cīvaram labhitvā somanassaṃ kātappaṃ, na asundaram labhitvā
domanassanti evaṃ pavattapaṭisañkhānavasenettha asammohasampajaññaṃ
veditabbaṃ.

Pattadhāraṇepi pattaṃ sahasāva aggahetvā - “imaṃ gahetvā piṇḍāya caramāno
bhikkhaṃ labhissāmī”ti evaṃ pattaḡgahaṇapaccayā paṭilabhitabbaatthavasena
sāttakassampajaññaṃ veditabbaṃ. Kisadubbalasārīrassa pana garupatto asappāyo.
Yassa kassaci catupañcagaṇṭhikāhato dubbisodhanīyo asappāyova. Duddhotapatto hi
na vaṭṭati, taṃ dhovantasseva cassa palibodho hoti. Maṇivaṇṇapatto pana lobhanīyo
cīvare vuttanayeneva asappāyo. Nimittakammādivasena laddho, pana yañcassa
sevamānassa akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, ayaṃ
ekantaasappāyova. Viparīto sappāyo. Tassa vasenettha sappāyasampajaññaṃ,
kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ca gocarasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci pattaṃ gaṇhanto natthi,
vuttappakāracittakiriyavāyodhātuvipphāreneva pattaḡgahaṇaṃ nāma hoti. Tattha
pattopi acetano, hatthāpi acetanā. Patto na jānāti “ahaṃ hatthehi gahito”ti. Hatthāpi
na jānanti “patto amhehi gahito”ti. Dhātuyova dhātusamūhaṃ gaṇhanti, saṇḍāsena
aggivaṇṇapattaḡgahaṇe viyāti evaṃ pavattapaṭisañkhānavasenettha
asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Apica yathā chinnahatthapāde vaṇamukhehi paggharitaḡḡbalohitakimikule
nīlamakkhikasamparikiṇṇe anāthasālāya anāthamanusse disvā dayālukā purisā
tesaṃ vaṇapaṭṭaḡlakāni ceva kapālādīhi bhesajjāni ca upanāmenti. Tattha
ḡlakānapi kesañci saṇhāni, kesañci thūlāni pāpuṇanti, bhesajjakapālānapi kesañci
susaṇṭhānāni, kesañci dussaṇṭhānāni pāpuṇanti, na te tattha sumanā vā dumanā
vā honti. Vaṇapaṭicchādanamatteneva hi ḡlakena bhesajjapaṭiggahamatteneva ca
kapālakena tesaṃ attho. Evameva yo bhikkhu vaṇaḡlakam viya cīvaram,
bhesajjakapālakam viya ca pattaṃ, kapāle bhesajjamiva ca patte laddhabhikkhaṃ
sallakkheti. Ayaṃ saṇghāṭipattacīvaradhāraṇe asammohasampajaññaṃ
uttamasampajānakārīti veditabbo.

Asitādīsu asiteti piṇḍapātabhojane. Pītetī yāguādīpāne. Khāyiteti piṭṭhakhajjakādikhādane. Sāyiteti madhuphāṇitādisāyane. Tattha “neva davāyā”tiādīnā nayena vutto aṭṭhavidhopi attho attho nāma, tassa vasena sātthakasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Lūkhapaṇītatittamadhurādīsu pana yena bhojanena yassa aphāsu hoti, taṃ tassa asappāyaṃ. Yaṃ pana nimittakammādivasena paṭiladdhaṃ, yañcassa bhuñjato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusala dhammā parihāyanti, taṃ ekantaasappāyameva. Viparītaṃ sappāyaṃ. Tassa vasenettha sappāyasampajaññaṃ, kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ca gocarasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci bhuñjako natthi, vuttappakāracittakiriyavāyodhātuvipphārenea pattapaṭiggahaṇaṃ nāma hoti, cittakiriyavāyodhātuvipphārenea hatthassa patte otāraṇaṃ nāma hoti, cittakiriyavāyodhātuvipphārenea ālopakaraṇaṃ ālopuddharaṇaṃ mukhavivaraṇaṇca hoti. Na koci kuñcikāya na yantakena hanukaṭṭhīni vivarati, cittakiriyavāyodhātuvipphārenea ālopassa mukhe ṭhapaṇaṃ uparidantānaṃ musalakiccasādhanaṃ heṭṭhādantānaṃ udukkhalakiccasādhanaṃ jivhāya hatthakiccasādhanaṇca hoti. Iti naṃ tattha aggajivhāya tanukakheḷo, mūlajivhāya bahalakheḷo makkheti. Taṃ heṭṭhādantaudukkhale jivhāhatthaparivattitaṃ kheḷaudakatemitaṃ uparidantamusalasañcuṇṇitaṃ koci kaṭacchunā vā dabbīyā vā anto pavesento nāma natthi, vāyodhātuyāva pavisati. Pavittṭhaṃ pavittṭhaṃ koci palālasantharaṃ katvā dhārento nāma natthi, vāyodhātuvaseneva tiṭṭhati. Ṭhitaṃ ṭhitaṃ koci uddhanaṃ katvā aggim jāletvā pacanto nāma natthi, tejodhātuyāva paccati. Pakkaṃ pakkaṃ koci daṇḍakena vā yaṭṭhiyā vā bahi nīharako nāma natthi, vāyodhātuyeva nīharati. Iti vāyodhātu atiharati ca vītiharati ca dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca nīharati ca; pathavīdhātu dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca; āpodhātu sineheti ca allattaṇca anupāleti; tejodhātu antopavittṭhaṃ paripāceti; ākāsadhātu añjaso hoti; viññāṇadhātu tattha tattha sammāpayogamanvāya ābhujatīti evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Apica gamanato, pariyesanato, paribhogato, āsayato, nidhānato, aparipakkato, paripakkato, phalato, nissandato, sammakkhanatoti evaṃ dasavidhaṃ paṭikūlabhāvaṃ paccavekkhaṇatopettha asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ. Vitthārakathā panettha visuddhimagge āhārapaṭikūlasaññāniddesato gahetabbā.

Uccārapassāvakammeti uccārassa ca passāvassa ca karaṇe. Tattha pattakāle uccārapassāvaṃ akarontassa sakalasarīrato sedā muccanti, akkhīni bhamanti, cittaṃ na ekaggaṃ hoti, aññe ca rogā uppajjanti. Karontassa pana sabbaṃ taṃ na hotīti ayamettha attho. Tassa vasena sātthakasampajaññaṃ veditabbaṃ. Aṭṭhāne uccārapassāvaṃ karontassa pana āpatti hoti, ayaso vaḍḍhati, jīvitantarāyopi hoti. Patirūpe ṭhāne karontassa sabbaṃ taṃ na hotīti idamettha sappāyaṃ. Tassa vasena sappāyasampajaññaṃ, kammaṭṭhānāvijahanavasena ca gocarasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci uccārapassāvakammaṃ karonto natthi, cittakiriyavāyodhātuvipphārenea pana uccārapassāvakammaṃ hoti. Yathā pana pakke gaṇḍe gaṇḍabhedena pubbalohitaṃ akāmatāya nikkhamati, yathā ca

atibharitā udakabhājanā udakaṃ akāmatāya nikkhamati, evaṃ pakkāsayamuttavattḥisu sannicitā uccārapassāvā vāyuvegasamuppīlitā akāmatāyapi nikkhamanti. So panāyaṃ evaṃ nikkhamanto uccārapassāvo neva tassa bhikkhuno attano hoti na parassa, kevalaṃ sarīranissandova hoti. Yathā kiṃ? Yathā udakatumbato purāṇaudakaṃ chaḍḍentassa neva taṃ attano hoti na paresaṃ, kevalaṃ paṭijaggaṇamattameva hoti. Evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Gatādīsu gateti gamane. Ṭhiteti ṭhāne. Nisinneti nisajjāya. Sutteti sayane. Jāgarite ti jāgaraṇe. Bhāsiteti kathane. Tuṇhībhāveti akathane. Ettha ca yo ciraṃ gantvā vā caṅkamtivā vā aparabhāge ṭhito iti paṭisaṅcikkhati “caṅkamanakāle pavattā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti, ayaṃ gate sampajānakārī nāma.

Yo sajjhāyaṃ vā karonto pañhaṃ vā vissajjento kammaṭṭhānaṃ vā manasikaronto ciraṃ ṭhatvā aparabhāge nisinno iti paṭisaṅcikkhati “ṭhitakāle pavattā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti, ayaṃ ṭhite sampajānakārī nāma.

Yo sajjhāyādikaraṇavaseneva ciraṃ nisīditvā aparabhāge nipanno iti paṭisaṅcikkhati - “nisinnakāle pavattā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti, ayaṃ nisinne sampajānakārī nāma.

Yo pana nipannakova sajjhāyaṃ karonto kammaṭṭhānaṃ vā manasikaronto niddaṃ okkamitvā aparabhāge utṭhāya iti paṭisaṅcikkhati - “sayanakāle pavattā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti, ayaṃ sutte ca jāgarite ca sampajānakārī nāma. Kiriyaṃ mayacittānañhi appavattaṃ suttaṃ nāma, pavattaṃ jāgaritaṃ nāmāti.

Yo pana bhāsamāno - “ayaṃ saddo nāma oṭṭhe ca paṭicca dante ca jivhañca tāluñca paṭicca cittassa ca tadanurūpaṃ payogaṃ paṭicca jāyatī”ti sato sampajāno bhāsati, ciraṃ vā pana kālaṃ sajjhāyaṃ katvā dhammaṃ vā kathetvā kammaṭṭhānaṃ vā parivattetvā pañhaṃ vā vissajjetvā aparabhāge tuṇhībhūto iti paṭisaṅcikkhati “bhāsitaṅkale uppannā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti ayaṃ bhāsite sampajānakārī nāma.

Yo tuṇhībhūto ciraṃ dhammaṃ vā kammaṭṭhānaṃ vā manasikatvā aparabhāge iti paṭisaṅcikkhati - “tuṇhībhūtakāle pavattā rūpārūpadhammā ettheva niruddhā”ti. Upādārūpapavattiyā sati bhāsati nāma, asati tuṇhī bhavati nāmāti, ayaṃ tuṇhībhāve sampajānakārī nāmāti. Evamettha asammohasampajaññaṃ tassa vasena sampajānakāritā veditabbā. Imasmiṃ sutte satipaṭṭhānamissakasampajaññaṃ pubbabhāgaṃ kathitaṃ.

3. Bhikkhusuttavaṇṇanā

369. Tatiye evameva panidhekacceti so kira bhikkhu kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā ito cito ca āhiṇḍati, kāyavivekaṃ nānuyuñjati. Tena naṃ bhagavā niggaṇhanto evamāha. Tasmāti yasmā saṃkhittena desanaṃ yācasi, tasmā. Diṭṭhīti kammassakatādiṭṭhi.

4. Sālasuttavaṇṇanā

370. Catutthe dhammavinayoti dhammoti vā vinayoti vā ubhayametaṃ satthusāsanasseva nāmaṃ. Samādapetabbāti gaṇhāpetabbā. Ekodibhūtāti khaṇikasamādhinā ekaggabhūtā. Samāhitā ekaggacittāti upacārappanāvasena sammā ṭhapitacittā ca ekaggacittā ca. Imasmiṃ sutte navakabhikkhūhi ceva

khīṇāsavehi ca bhāvitasatipaṭṭhānā pubbabhāgā, sattahi sekhehi bhāvitā missakā.

6. Sakuṇagghisuttavaṇṇanā

372. Chatṭhe sakuṇagghīti sakuṇaṃ hanatīti sakuṇagghi, senassetam adhivacanam. Sahasā ajjhappattāti lobhasāhasena pattā. Alakkhikāti nissirikā. Appapuññāti parittapuññā. Sacejja mayanti sace ajja mayam. Naṅgalakaṭṭhakaraṇanti naṅgalena kasikaraṇam, adhunā kaṭṭham khettaṭṭhānanti attho. Leḍḍuṭṭhānanti leḍḍūnam ṭhānam. Samvadamānāti sammā vadamānā, attano balassa suṭṭhu vaṇṇam vadamānāti attho. Mahantaṃ leḍḍum abhiruhitvāti uddhanasaṇṭhānena ṭhitesu tīsu leḍḍūsu “ito sene āgacchante ito nikkhamissāmi, ito āgacchante ito”ti sallakkhetvā tesu ekaṃ leḍḍum abhiruhitvā aṭṭhāsi avadamāno. Sannayhāti khurappaṃ sannayhamāno viya sannayhitvā suṭṭhu ṭhapetvā. Bahuāgato kho myāyanti “mayham atthāya ayaṃ bahutaṃ ṭhānam āgato, appaṃ avasiṭṭham, idāni maṃ gaṇhissatī”ti ṇatvā dāruḡo viya vinivattitvā tasseva leḍḍussa antare paccupādi, paṭipanno pavitṭhoti attho. Uraṃ paccatāḷesi “ekappahāreneva lāpassa sīsaṃ chinditvā gahessāmī”ti pakkhandattā vegaṃ sandhāretuṃ asakkonto tasmim leḍḍusmim uraṃ patāḷesi. Tāvadevassa hadayamaṃsaṃ phāliyittha. Atha lāpo “diṭṭhā vata sattuno piṭṭhī”ti haṭṭhatuṭṭho tassa hadaye aparāparaṃ caṅkama.

7. Makkaṭasuttavaṇṇanā

373. Sattame duggāti duggamā. Cārīti sañcāro. Lepaṃ oḍḍentīti vaṭarukkhakhīrādīhi yojetvā lepaṃ karonti, taṃ makkaṭānaṃ dhuvagamanaṭṭhānanti sallakkhetvā rukhasākhādīsū ṭhapenti. Pañcoḍḍitoti pañcasu ṭhānesu kājadanḍakaṃ pavesetvā gahetabbā kājasikkā viya oḍḍito. Thunaṃ setīti thunanto sayati.

8. Sūdasuttavaṇṇanā

374. Aṭṭhame sūdoti bhattakārako. Nānaccayehīti nānācayehi, nānāvidhehīti attho. Ayameva vā pāṭho. Ambilaggehīti ambulakoṭṭhāsehi. Eseva nayo sabbattha. Abhiharatīti gahaṇatthāya hatthaṃ pasāreti. Bahuṃ gaṇhātīti ekaggahaṇena bahuṃ gaṇhantopī punappunaṃ gaṇhantopī bahuṃ gaṇhateva. Abhihārānanti sataṃ vā sahassaṃ vā ukkhipitvā abhihaṭṭānaṃ dāyānaṃ. Upakkilesāti pañca nīvaraṇā. Nimittaṃ na uggaṇhātīti “imaṃ me kammaṭṭhānaṃ anulomaṃ vā gotrabhuṃ vā āhacca ṭhita”nti na jānāti, attano cittassa nimittaṃ gaṇhituṃ na sakkoti. Imasmim sutte pubbabhāgavipassanā satipaṭṭhānāva kathitā.

9. Gilānasuttavaṇṇanā

375. Navame beḷuvagāmaketi vesāliyā samīpe evaṃnāmako pādagāmo atthi, tasmim. Yathāmittantiādīsū mittāti mittāva. Sandiṭṭhāti tattha tattha saṅgamma diṭṭhamattā nātidaḷhamittā. Sambhattāti suṭṭhu bhattā sinehavanto daḷhamittā. Yesaṃ yattha yattha evarūpā bhikkhū atthi, te tattha tattha vassaṃ upethāti attho. Kasmā evamāha? Tesāṃ phāsuvihāratthāya. Tesāṃ kira beḷuvagāmake senāsaṇaṃ nappahoti, bhikkhāpi mandā. Samantā vesāliyā pana bahūni senāsanāni, bhikkhāpi sulabhā. Tasmā evamāha.

Atha kasmā “yathāsukhaṃ gacchathā”ti na vissajjesi? Tesāṃ anukampāya. Evaṃ kirassa ahosi - “ahaṃ dasamāsamattaṃ ṭhatvā parinibbāyissāmi. Sace ime dūraṃ gacchissanti, maṃ parinibbānakāle daṭṭhuṃ na sakkhissanti. Atha nesāṃ ‘satthā

parinibbāyanto amhākaṃ satimattampi na adāsi. Sace jāneyyāma, na evaṃ dūre vaseyyāma'ti vippaṭṭisāro bhaveyya. Vesāliya samantā pana vassaṃ vasantā māsassa attha vāre āgantvā dhammaṃ suṇissanti, sugatovādaṃ labhissanti'ti na vissajjesi.

Kharoti pharuso. Ābādhoti visabhāgarogo. Bālāhāti balavatiyo. Māraṇantikāti maraṇantaṃ maraṇasantikaṃ pāpanasamatthā. Sato sampajāno adhivāsesīti satim sūpaṭṭhitaṃ katvā ñāṇena paricchinditvā adhivāsesi. Avihaññaṃ mānoti vedanānuvattanavasena aparāparaṃ parivattanaṃ akaronto apīliyamāno adukkhiyamāno ca adhivāsesi. Anāmantetvāti ajānāpetvā. Anapaloketvāti ajānāpetvāva ovādānusāsaniṃ adatvāti vuttaṃ hoti. Vīriyenāti pubbabhāgavīriyena ceva phalasamāpattivīriyena ca. Paṭipañāmetvāti vikkhambhetvā. Jīvitasāṅkhāranti ettha jīvitampi jīvitasāṅkhāro. Yena jīvitaṃ saṅkharīyati chijjamānaṃ ghaṭetvā ṭhapīyati, so phalasamāpattidhammopi jīvitasāṅkhāro. So idha adhippeto. Adhiṭṭhāyāti adhiṭṭhahitvā pavattetvā jīvitaṭṭhapanasamatthaṃ phalasamāpattiṃ samāpajjeyyanti ayamettha saṅkhepattho.

Kiṃ pana bhagavā ito pubbe phalasamāpattiṃ na samāpajjati? Samāpajjati. Sā pana khaṇikasamāpatti. Khaṇikasamāpatti ca antosamāpattiyamyeva vedanaṃ vikkhambheti, samāpattito vuṭṭhitamattassa kaṭṭhapātena vā kaṭhalapātena vā chinnasevālo viya udakaṃ, puna sarīraṃ vedanā ajjhottharati. Yā pana rūpasattakaṃ arūpasattakañca niggumbaṃ nijjaṭaṃ katvā mahāvīpassanāvasena samāpannā samāpatti, sā suṭṭhu vikkhambheti. Yathā nāma purisena pokkharaniṃ ogāhetvā hatthehi ca pādehi ca suṭṭhu apabyuḥhasevālo cirena udakaṃ ottharati, evameva tato vuṭṭhitassa cirena vedanā uppajjati. Iti bhagavā taṃdivasaṃ mahābodhipallaṅke abhinavaṃ vipassanaṃ paṭṭhapento viya rūpasattakaṃ arūpasattakañca niggumbaṃ nijjaṭaṃ katvā cuddasahākārehi sannetvā mahāvīpassanāya vedanaṃ vikkhambhetvā “dasamāse mā uppajjitthā”ti samāpattiṃ samāpajji, samāpattivikkhambhitā vedanā dasa māse na uppajjiyeva.

Gilānā vuṭṭhitoti gilāno hutvā puna vuṭṭhito. Madhurakajāto viyāti sañjātagarubhāvo sañjātathaddhabhāvo sūle uttāsitaṃpuriso viya. Na pakkhāyantīti na pakāsanti, nānākārato na upaṭṭhahanti. Dhammāpi maṃ nappaṭibhantīti satipaṭṭhānadhammā mayhaṃ pākaṭā na hontīti dīpeti. Tantiḍhammā pana therassa suppaguṇā. Na udāharatīti pacchimaovādaṃ na deti, taṃ sandhāya vadati.

Anantaraṃ abāhiranti dhammavasena vā puggalavasena vā ubhayaṃ akatvā. “Ettakaṃ dhammaṃ parassa na desessāmī”ti hi cintento dhammaṃ abbhantaraṃ karoti nāma, “ettakaṃ parassa desessāmī”ti cintento bāhiraṃ karoti nāma. “Imassa puggalassa desessāmī”ti cintento pana puggalaṃ abbhantaraṃ karoti nāma, “imassa na desessāmī”ti cintento puggalaṃ bāhiraṃ karoti nāma. Evaṃ akatvā desitoti attho. Ācariyamuṭṭhīti yathā bāhirakānaṃ ācariyamuṭṭhi nāma hoti, daharakāle kassaci akathetvā pacchimakāle maraṇamañce nipannā piyamanāpassa antevāsikassa kathenti, evaṃ tathāgatassa “idaṃ mahallakakāle pacchimaṭṭhāne kathessāmī”ti muṭṭhiṃ katvā pariharitvā ṭhapitaṃ kiñci natthīti dasseti.

Ahaṃ bhikkhusaṅghanti ahameva bhikkhusaṅghaṃ pariharissāmīti vā, mamuddesikoti ahaṃ uddisitaḍḍhatthena uddeso assāti mamuddesiko, mameva uddisitvā maṃ paccāsīsamāno bhikkhusaṅgho hotu mama accayena mā vā ahosi, yaṃ vā taṃ vā hotūti iti vā pana yassa assāti attho. Na evaṃ hotīti bodhipallaṅkeyeva issāmaccherānaṃ vigatattā evaṃ na hoti. Sa kinti so kiṃ. Āsītikoti

asītisaṃvacchariko, idaṃ pacchimavayaṃ anuppattabhāvadīpanatthaṃ vuttaṃ. Veṭhamissakenāti bāhabandhacakkabandhādīnā paṭisaṅkharāṇena veṭhamissakena. Maññeti jarasakaṭaṃ viya veṭhamissakena maññe yāpeti, arahattaphalaveṭhanena catuiriyaṃpathakappaṇaṃ tathāgatassa hotīti dasseti.

Idāni tamatthaṃ pakāśento yasmiṃ ānanda samayetiādīmāha. Tattha sabbanimittānanti rūpanimittādīnaṃ. Ekaccānaṃ vedanānanti lokiyānaṃ vedanānaṃ. Tasmātiḥānandāti yasmā iminā phalasamāpattivihārena phāsu hoti, tasmā tumhepi tadatthāya evaṃ viharathāti dasseti. Attadīpāti mahāsamuddagatā dīpaṃ viya attānaṃ dīpaṃ patiṭṭhaṃ katvā viharatha. Attasaraṇāti attagatikāva hotha, mā aññagatikā. Dhammadīpadhammasaraṇapadesupi eseva nayo. Ettha ca dhammoti navavidho lokuttaradhammo veditabbo. Tamataggeti tamaagge, majjhe ta-kāro padasandhivasena vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti - ime aggatamāti tamataggāti. Evaṃ sabbaṃ tamasotaṃ chinditvā ativiya agge uttamabhāve ete, ānanda, mama bhikkhū bhavissanti, tesam agge bhavissanti. Ye keci sikkhākāmā, sabbesaṃ tesam catusatipaṭṭhānagocarāva bhikkhū agge bhavissantīti arahattanikūṭena desanaṃ gaṇhīti.

10. Bhikkhunupassayasuttavaṇṇanā

376. Dasame tenupasaṅkamīti tasmīṃ upassaye kammaṭṭhānakammikā bhikkhuniyo atthi, tāsam ussukkāpetvā kammaṭṭhānaṃ kathessāmīti upasaṅkami. Uḷāraṃ pubbenāparaṃ visesanti pubbavisesato aparaṃ uḷāravisesaṃ. Tattha mahābhūtapariggaho pubbaviseso, upādārūpapariggaho aparaviseso nāma. Tathā sakalarūpapariggaho pubbaviseso, arūpapariggaho aparaviseso nāma. Rūpārūpapariggaho pubbaviseso, paccayapariggaho aparaviseso nāma sappaccayanāmarūpadassanaṃ pubbaviseso, tilakkhaṇāropanaṃ aparaviseso nāma. Evaṃ pubbenāparaṃ uḷāravisesaṃ jānātīti attho.

Kāyārammaṇoti yaṃ kāyaṃ anupassati, tameva ārammaṇaṃ katvā uppajjati kilesapariḷāho. Bahiddhā vā cittaṃ vikkhipatīti bahiddhā vā puthuttārammaṇe cittuppādo vikkhipati. Kismiñcideva pasādanīye nimitte cittaṃ paṇidahitabbanti evaṃ kilesapariḷāhe ca līnatte ca bahiddhāvikkhepe ca uppanne kilesānurañjitenā na vattitabbaṃ, kismiñcideva pasādanīye pasādāvahe buddhādīsu aññatarasmiṃ ṭhāne kammaṭṭhānacittaṃ ṭhapetabbaṃ. Cittaṃ samādhīyatīti ārammaṇe sammā ādhiyati suṭṭhu ṭhapitaṃ ṭhapiyati. Paṭisaṃharāmīti pasādanīyaṭṭhānato paṭisaṃharāmi, mūlakammaṭṭhānābhīmukhaṃyeva naṃ karomīti attho. So paṭisaṃharati cevāti mūlakammaṭṭhānābhīmukhaṃ peseti. Na ca vitakketi na ca vicāretīti kilesavitakkaṃ na vitakketi, kilesavicāraṃ na vicāreti. Avitakkomhi avicāroti kilesavitakkavicārehi avitakkāvicāro. Ajjhattaṃ satimā sukhamasmīti gocarajjhatte pavattāya satiyā “satimāhamasmi sukhito cā”ti pajānāti.

Evaṃ kho, ānanda, paṇidhāya bhāvanā hotīti evaṃ, ānanda, ṭhapetvā bhāvanā hoti. Imassa hi bhikkhuno yathā nāma purisassa mahantaṃ ucchubhāraṃ ukkhipitvā yantasālaṃ nentassa kilantakilantakāle bhūmiyaṃ ṭhapetvā ucchukhaṇḍaṃ khāditvā puna ukkhipitvā gamaṇaṃ hoti; evameva arahattaṃ pāpuṇituṃ uggahitakammaṭṭhānassa kāyapariḷāhādīsu uppannesu taṃ kammaṭṭhānaṃ ṭhapetvā buddhaguṇādanussaraṇena cittaṃ pasādetvā kammaniyaṃ katvā bhāvanā pavattā, tasmā “paṇidhāya bhāvanā hotī”ti vuttaṃ. Tassa pana purisassa ucchubhāraṃ

yantasālaṃ netvā pīletvā rasapānaṃ viya imassa bhikkhuno kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ pāpetvā arahattaṃ pattassa phalasamāpattisukhānubhavanaṃ veditabbaṃ.

Bahiddhāti mūlakammaṭṭhānaṃ pahāya bahi aññasmiṃ ārammaṇe. Appaṇidhāyāti aṭṭhapetvā. Atha pacchā pure asaṃkhittaṃ vimuttaṃ appaṇihitanti pajānātīti ettha kammaṭṭhānavasena vā sarīravasena vā desanāvasena vā attho veditabbo.

Tattha kammaṭṭhāne tāva kammaṭṭhānassa abhiniveso pure nāma, arahattaṃ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu mūlakammaṭṭhānaṃ gahetvā kilesapariḷāhassa vā līnattassa vā bahiddhāvikkhepassa vā uppajjituṃ okāsaṃ adento sudantagoṇe yojetvā sārento viya caturassacchidde sutacchitaṃ caturassaghaṭikaṃ pakkipanto viya vipassanaṃ paṭṭhapetvā atīṭṭhanto alagganto arahattaṃ pāpuṇāti, so puresaṅkhātassa kammaṭṭhānābhinivesassa pacchāsaṅkhātassa arahattassa ca vasena pacchā pure asaṃkhittaṃ vimuttaṃ appaṇihitanti pajānāti nāma.

Sarīre pana pādaṅgulīnaṃ aggapabbāni pure nāma, sīsakaṭāhaṃ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu pādaṅgulīnaṃ aggapabbāaṭṭhikesu abhinivisitvā byābhaṅgiyā yavakālāpaṃ mocento viya vaṇṇasaṅṭhānadisokāsaparicchedavasena aṭṭhīni pariggaṇhanto antarā kilesapariḷāhādīnaṃ uppattiṃ vāretvā yāva sīsakaṭāhā bhāvanaṃ pāpeti, so puresaṅkhātānaṃ aggapādaṅgulipabbānaṃ pacchāsaṅkhātassa sīsakaṭāhassa ca vasena pacchā pure asaṃkhittaṃ vimuttaṃ appaṇihitanti pajānāti nāma.

Desanāyapi dvattiṃsākāradesanāya kesā pure nāma, matthaluṅgaṃ pacchā nāma. Tattha yo bhikkhu kesesu abhinivisitvā vaṇṇasaṅṭhānadisokāsavasena kesādayo pariggaṇhanto antarā kilesapariḷāhādīnaṃ uppattiṃ vāretvā yāva matthaluṅgā bhāvanaṃ pāpeti. So puresaṅkhātānaṃ kesānaṃ pacchāsaṅkhātassa matthaluṅgassa ca vasena pacchā pure asaṃkhittaṃ vimuttaṃ appaṇihitanti pajānāti nāma.

Evam kho, ānanda, appaṇidhāya bhāvanā hotīti evaṃ, ānanda, aṭṭhapetvā bhāvanā hoti. Imassa hi bhikkhuno yathā nāma purisassa guḷabhāraṃ labhitvā attano gāmaṃ atiharantassa antarā aṭṭhapetvā uccaṅge pakkhittāni guḷakhaṇḍādīni khādanīyāni khādantassa attano gāmeyeva otaraṇaṃ hoti, evameva arahattaṃ pāpuṇituṃ āradhabhāvanassa kāyapariḷāhādīnaṃ uppattiṃ vāretvā kammaṭṭhānabhāvanā pavattā, tasmā “appaṇidhāya bhāvanā”ti vuttā. Tassa pana purisassa taṃ guḷabhāraṃ attano gāmaṃ netvā ñātīhi saddhiṃ paribhogo viya imassa bhikkhuno kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ pāpetvā arahattaṃ pattassa phalasamāpattisukhānubhavanaṃ veditabbaṃ. Imasmiṃ sutte pubbabhāgavipassanā kathitā. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Ambapālīvaggo paṭṭhamo.

2. Nālandavaggo

2. Nālandasuttavaṇṇanā

378. Dutiyavaggassa dutiye nālandāyanti nālandāti evaṃnāmake nagare, taṃ nagaraṃ gocaragāmaṃ katvā. Pāvārikambavaneti dussapāvārikaseṭṭhino ambavane. Taṃ kira tassa uyyānaṃ ahosi. So bhagavato dhammadesanaṃ sutvā bhagavati

pasanno tasmim uyyāne kuṭileṇamaṇḍapādipaṭimaṇḍitaṃ bhagavato vihāraṃ katvā niyyātesī. So vihāro jīvakambavanaṃ viya pāvārikambavanantveva saṅkhaṃ gato. Tasmim pāvārikambavane viharatīti attho.

Evampasannoti evaṃ uppannasaddho, evaṃ saddahāmīti attho. Bhiyyobhiññataroti bhiyyataro abhiññāto bhiyyatarābhiyyo vā, uttaritaraññoti attho. Sambodhiyanti sabbaññutaññāṇe arahattamaggaññāṇe vā arahattamaggeneva hi buddhaguṇā nippadesā gahitā honti, dvepi aggasāvaka arahattamaggeneva sāvakapāramīññāṇaṃ paṭilabhanti, paccekabuddhā paccekabodhiññāṇaṃ, buddhā sabbaññutaññāṇaṇceva sakale ca buddhaguṇe. Sabbampi nesaṃ arahattamaggeneva ijjhati. Tasmā arahattamaggaññāṇaṃ sambodhi nāma hoti. Tena uttaritaro ca bhagavatā natthi. Tenāha “bhagavatā bhiyyobhiññataro, yadidaṃ sambodhiya”nti.

Uḷārāti seṭṭhā. Ayañhi uḷārasaddo “uḷārāni khādanīyāni khādanti”tiādīsu madhure āgacchati. “Uḷārāya khalu bhavaṃ vacchāyano samaṇaṃ gotamaṃ pasaṃsāya pasaṃsatī”tiādīsu seṭṭhe. “Appamāṇo uḷāro obhāso”tiādīsu vipule. Svāyamidha seṭṭhe āgato. Tena vuttaṃ “uḷārāti seṭṭhā”ti. Āsabhīti usabhassa vācāsadiṣī acalā asampavedhī. Ekaṃso gahitoti anussavena vā ācariyaparamparāya vā itikirāya vā piṭakasampadānena vā ākāraparivitakkena vā diṭṭhinijjhānakkhantiyā vā takkahetu vā nayahetu vā akathetvā paccakkhato ñāṇena paṭivijjhivā viya ekaṃso gahito, sannitṭhānakathāva kathitāti attho. Sīhanādoti seṭṭhanādo, vane unnādayantena sīhena viya uttamanādo naditoti attho.

Kim nu te sārīputtāti imaṃ desanaṃ kasmā ārabhi? Anuyogadāpanatthaṃ. Ekacco hi sīhanādaṃ naditvā attano sīhanāde anuyogaṃ dātuṃ na sakkoti, nighaṃsanaṃ na khamati, silese patitamakkaṭo viya hoti. Yathā dhamamānaṃ aparisuddhaṃ lohaṃ jhāyitvā aṅgāro hoti, evaṃ jhāmaṅgāro viya hoti. Eko sīhanāde anuyogaṃ dāpiyamāno dātuṃ sakkoti, nighaṃsanaṃ khamati, dhamamānaṃ niddosajātarūpaṃ viya adhikataṃ sobhati, tādiso thero. Tena naṃ bhagavā “anuyogakkhamo aya”nti ñatvā sīhanāde anuyogadāpanatthaṃ imaṃ desanaṃ ārabhi.

Tattha sabbe teti sabbe te tayā. Evaṃsīlāti maggasīlena phalasīlena lokiyalokuttarasīlena evaṃsīlā. Evaṃdhammāti ettha samādhīpakkhā dhammā adhippetā, maggasamādhinā phalasamādhinā lokiyalokuttarena samādhinā evaṃsamādhīti attho. Evaṃpaññāti maggapaññādivaseneva evaṃpaññā. Evaṃvihārinoti ettha pana heṭṭhā samādhīpakkhānaṃ dhammānaṃ gahitattā vihāro gahitopi puna kasmā gahitameva gaṇhatīti ce. Therena idaṃ gahitameva. Idañhi nirodhasamāpattidīpanatthaṃ vuttaṃ. Tasmā evaṃ nirodhasamāpattivihārino te bhagavanto ahesunti evamettha attho daṭṭhabbo.

Evaṃvimuttāti ettha vikkhambhanavimutti, tadaṅgavimutti, samucchedavimutti, paṭipassaddhivimutti, nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti. Tattha aṭṭha samāpattiyo sayāṃ vikkhambhitehi nīvaraṇādīhi vimuttattā vikkhambhanavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Aniccānupassanādikā satta anupassanā sayāṃ tassa tassa paccanīkavasena pariccattāhi nīcassaññādīhi vimuttattā tadaṅgavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Cattāro ariyamaggā sayāṃ samucchinnehi kilesehi vimuttattā samucchedavimuttīti saṅkhaṃ gacchanti. Cattāri sāmāññaphalāni maggānubhāvena kilesānaṃ paṭipassaddhante uppannattā paṭipassaddhivimuttīti saṅkhaṃ gacchanti.

Nibbānaṃ sabbakilesehi nissaṭṭattā apagatattā dūre ʈhitattā nissaraṇavimuttīti saṅkhaṃ gataṃ. Iti imāsaṃ pañcannaṃ vimuttīnaṃ vasena evaṃ vimuttāti ettha attho daṭṭhabbo.

Kiṃ pana te sārīputta ye te bhavissantīti atītā tāva niruddhā apaṇṇattikabhāvaṃ gatā dīpasikhā viya nibbutā, evaṃ niruddhe apaṇṇattikabhāvaṃ gate tvaṃ kathaṃ jānissasi, anāgatabuddhānaṃ pana guṇā kiṃ tayā attano cittaṇa paricchinditvā vīditāti pucchanto evamāha.

Kiṃ pana tyāhaṃ sārīputta etarahīti anāgatāpi buddhā ajātā anibbattā anuppannā, te kathaṃ jānissasi. Tesañhi jānanaṃ apade ākāse padadassanaṃ viya hoti. Idāni mayā saddhiṃ ekavīhāre vasasi, ekato bhikkhāya carasi, dhammadesanākāle dakkhiṇapasse nisīdasi, kiṃ pana mayhaṃ guṇā attano cetasā paricchinditvā vīditā tayāti anuyuñjanto evamāha. Thero pana pucchitapucchite “no hetuṃ bhante”ti paṭikkhipati.

Therassa ca vīditampi atthi, aviditampi. Kiṃ so attano vīditatṭhāṇe paṭikkhepaṃ karoti, aviditattṭhāṇeti? Vīditattṭhāṇe na karoti, aviditattṭhāṇeyeva karoti. Thero kira anuyoge āradde evaṃ aññāsi “nāyaṃ anuyogo sāvakaṇāramiññaṇe, sabbaññutaññāṇe pana ayaṃ anuyogo”ti attano sāvakaṇāramiññaṇe paṭikkhepaṃ akatvāva aviditattṭhāṇe sabbaññutaññāṇe paṭikkhepaṃ karoti. Tena idampi dīpeti - bhagavā mayhaṃ atītānāgatapaccuppannānaṃ buddhānaṃ sīlasamādhīpaññāvīmuttikāraṇajānanasamatthaṃ sabbaññutaññāṇaṃ natthīti.

Etthāti etesu atītādibhedesu buddhesu. Atha kiñcaraḥīti atha kasmā evaṃ ñāṇe asati tayā evaṃ kathitanti vadati. Dhammanvayoti dhammassa paccakkhato ñāṇassa anuyogaṃ anugantvā uppannaṃ anumānaññaṇaṃ nayaggāho vīdito, sāvakaṇāramiññaṇe ʈhatvāva iminā ākārena jānāmi bhagavāti vadati. Therassa hi nayaggāho appamāṇo aparīyanto. Yathā ca sabbaññutaññāṇassa pamāṇaṃ vā parīyanto vā natthi, evaṃ dhammasenāpatino nayaggāhassa. Tena so - “iminā evaṃvīdho iminā evaṃvīdho, iminā anuttaro iminā anuttaro satthā”ti jānāti. Therassa hi nayaggāho sabbaññutaññāṇagatiko eva.

Idāni taṃ nayaggāhaṃ pākāṭaṃ kātuṃ upamaṃ dassento seyyathāpi bhantetiādīmāha. Tattha yasmā majjhīmadese nagarassa uddhāpapākārādīni thirāni vā hontu dubbalāni vā, sabbaso vā pana mā hontu, corānaṃ āsaṅkā na hoti. Tasmā taṃ aggahetvā paccantimaṃ nagaranti āha. Daḷhuddhāpanti thiramūlapākāraṃ. Daḷhapākāratoraṇanti thirapākārañceva thirapīṭṭhasaṅghāṭaṇca. Ekadvāranti kasmā āha? Bahudvāre hi nagare bahūhi paṇḍitadovārikehi bhavitabbaṃ, ekadvāreva eko vaṭṭati. Therassa ca paññāya sadiso añño natthi, tasmā attano paṇḍitabhāvassa opammatthaṃ ekaṃyeva dovārikaṃ dassetuṃ “ekadvāra”nti āha.

Paṇḍitoti paṇḍiccena samannāgato. Byattoti veyyattiyena samannāgato visadaññaṇo. Medhāvīti ʈhānupattikapaññāsaṅkhātāya medhāya samannāgato.

Anupariyāyapathanti anupariyāyanāmakāṃ pākāramaggaṃ. Pākārasandhinti dvīnaṃ iṭṭhakānaṃ apagatatṭhānaṃ. Pākāravīvaranti pākārassa chinnaṭṭhānaṃ. Cetaso upakkīleseti pañcanīvaraṇā cittaṃ upakkīlissanti kīlīṭṭhaṃ karonti upatāpenti vīheṭṭhenti, tasmā “cetaso upakkīlesā”ti vuccanti. Paññāya dubbalīkaraṇeti nīvaraṇā uppajjamānā anuppannāya paññāya uppajjituṃ na denti, tasmā “paññāya dubbalīkaraṇā”ti vuccanti. Supatīṭṭhitacittāti catūsu satīpatṭhānesu suṭṭhu ʈhapitacittā hutvā. Satta bojjhaṇge yathābhūtanti satta bojjhaṇge yathāsabhāvena

bhāvetvā. Anuttaraṃ sammāsambodhinti arahattaṃ sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhimsūti dasseti.

Apicettha satipaṭṭhānāti vipassanā, bojjhaṅgā maggo, anuttarasammāsambodhi arahattaṃ. Satipaṭṭhānāti vā vipassanā, bojjhaṅgāmissakā, sammāsambodhi arahattameva. Dīghabhāṇakamahāsīvatthero panāha “satipaṭṭhāne vipassanaṃ gahetvā bojjhaṅge maggo ca sabbaññutaññāṇaṃcāti gahite sundaro pañho bhavēyya, na panevaṃ gahita”nti. Iti therō sabbabuddhānaṃ nīvaraṇappahāne satipaṭṭhānabhāvanāya sambodhiyaṅca majjhe bhinnasuvaṇṇarajatānaṃ viya nānattābhāvaṃ dasseti.

Idha ṭhatvā upamā saṃsandetabbā - āyasmā hi sārīputto paccantanagaraṃ dassesi, pākāraṃ dassesi, anupariyāyapathaṃ dassesi, dvāraṃ dassesi, paṇḍitadovārikaṃ dassesi, nagaraṃ pavisanakanikkhamanake oḷārike pāṇe dassesi, dovārikassa tesāṃ pāṇānaṃ pākāṭabhāvaṃ dassesi. Tattha kiṃ kena sadisanti ce? Nagaraṃ viya hi nibbānaṃ, pākāro viya sīlaṃ, anupariyāyapatho viya hirī, dvāraṃ viya ariyamaggo, paṇḍitadovāriko viya dhammasenāpati, nagaraṃ pavisanakanikkhamanākā oḷārikapāṇā viya atītānāgatapaccuppannā buddhā, dovārikassa tesāṃ pāṇānaṃ pākāṭabhāvo viya āyasmato sārīputtassa atītānāgatapaccuppannānaṃ buddhānaṃ sīlasamathādīhi pākāṭabhāvo. Ettāvata therena bhagavato - “evamaṃ sāvakaṃpāramīñāṇe ṭhatvā dhammanvayena nayaggāhena jānāmī”ti attano sīhanādassa anuyogo dinno hoti.

Tasmāti yasmā “na kho metaṃ, bhante, atītānāgatapaccuppannesu arahantesu sammāsambuddhesu cetopariyañāṇaṃ atthi, apica dhammanvayo vidito”ti vadati, tasmā. Abhikkhaṇaṃ bhāseyyāsīti punappunaṃ bhāseyyāsi, “pubbaṇhe me kathita”nti mā majjhanhikādīsu na kathayittha, “ajja vā me kathita”nti mā paradiṇṇasādīsu na kathayitthāti attho. Sā pahīyissatīti “sārīputtasadisopi nāma ñāṇajavanasampanno sāvako buddhānaṃ cittācāraṃ jānituṃ na sakkoti, evaṃ appameyyā tathāgatā”ti cintitānaṃ yā tathāgate kaṅkhā vā vimati vā, sā pahīyissatīti.

3. Cundasuttavaṇṇanā

379. Tatiye magadhesūti evaṃnāmake janapade. Nālakagāmaketi rājagahassa avidūre attano kulasantake evaṃnāmake gāme. Cundo samaṇuddesoti ayaṃ therō dhammasenāpatissa kaniṭṭhabhātiko, taṃ bhikkhū anupasampannakāle “cundo samaṇuddeso”ti samudācaritvā therakālepi tatheva samudācarimsu. Tena vuttaṃ “cundo samaṇuddeso”ti. Upaṭṭhāko hotīti mukhodakadantakaṭṭhadānena ceva pariveṇasammajjana-piṭṭhiparikammakaraṇa-pattacīvaraggahaṇena ca upaṭṭhānakaro hoti. Parinibbāyīti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto. Katarasmiṃ kāleti? Bhagavato parinibbānasamvacchare.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - bhagavā kira vutthavasso veḷuvagāmakā nikkhamitvā “sāvattiṃ gamissāmī”ti āgatamaggeneva paṭinivattanto anupubbena sāvattiṃ patvā jetavanaṃ pāvīsi. Dhammasenāpati bhagavato vattaṃ dassetvā divāṭṭhānaṃ gato, so tattha antevāsikesu vattaṃ dassetvā paṭikkantesu divāṭṭhānaṃ sammajjitvā cammakhaṇḍaṃ paññāpetvā pāde pakkhāletvā pallaṅkaṃ ābhujitvā phalasamāpattiṃ pāvīsi. Athassa yathā paricchedena tato vuṭṭhitassa ayaṃ parivitaṃko udapādi “buddhā nu kho paṭhamaṃ parinibbāyanti, udāhu aggasāvakāti, tato “aggasāvakā paṭhama”nti ṇatvā attano āyusaṅkhāraṃ olokesi. So

“sattāhameva me āyusañkhārā pavattissantī”ti ñatvā “kattha parinibbāyissāmī”ti cintesi.

Tato “rāhulo tāvatimsesu parinibbuto, aññāsikoṇḍaññatthero chaddantadahe, ahaṃ kattha parinibbāyissāmī”ti punappunaṃ cintento mātaraṃ ārabha satim uppādesi - “mayhaṃ mātā sattannaṃ arahantānaṃ mātā hutvāpi buddhadhammasaṅghesu appasannā, atthi nu kho tassā upanissayo, natthi nu kho”ti. Sotāpattimaggassa upanissayaṃ disvā “kassa desanāya abhisamayo bhavissatī”ti olokeno “mameva dhammadesanāya bhavissati, na aññassa. Sace kho panāhaṃ appossukko bhaveyyaṃ, bhavissanti me vattāro - “sāriputtatthero avasesajanānampi avassayo hoti. Tathā hissa samacittasuttantadesanādivase koṭisatasahassadevatā arahattaṃ pattā, tayo magge paṭividdhadevatānaṃ gaṇanā natthi, aññesu ca tṭhānesu anekā abhisamayā dissanti, there ca cittaṃ pasādetvā sagge nibbattāneva asīti kulasahassāni, so dāni sakamātumicchādassanamattampi haritum nāsakkhī”ti. Tasmā mātaraṃ micchādassanā mocetvā jātovara keyeva parinibbāyissāmī”ti sannitṭhānaṃ katvā “ajjeva bhagavantaṃ anujānāpetvā nikkhamissāmī”ti cundattheraṃ āmantesi - “āvuso, cunda, amhākaṃ pañcasatāya bhikkhuparisāya saññaṃ dehi. ‘Gaṇhathāvuso pattacīvarāni, dhammasenāpati nālakagāmaṃ gantukāmo”ti. Thero tathā akāsi.

Bhikkhū senāsanaṃ saṃsāmetvā pattacīvaramādāya therassa santikaṃ agamaṃsu. Thero senāsanaṃ saṃsāmetvā divāṭṭhānaṃ sammajjitvā divāṭṭhānadvāre tṭhatvā divāṭṭhānaṃ oloketvā “idaṃ dāni pacchimadassanaṃ, puna āgamaṃ natthī”ti pañcasatabhikkhūhi parivuto bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā bhagavantaṃ etadavoca “anujānātu me bhante bhagavā, anujānātu sugato. Parinibbānakālo me, ossaṭṭho me āyusañkhāro”ti. Buddhā pana yasmā “parinibbāhī”ti vutte maraṇavaṇṇaṃ saṃvaṇṇentīti, “mā parinibbāhī”ti vutte vaṭṭassa guṇaṃ kathentīti micchādiṭṭhikā dosaṃ āropessanti, tasmā tadubhayampi na vadanti. Tena naṃ bhagavā - “kattha parinibbāyissasi sāriputta”ti vatvā - “atthi, bhante, magadhesu nālakagāme jātovarako, tatthāhaṃ parinibbāyissāmī”ti vutte - “yassa dāni tvaṃ, sāriputta, kālaṃ maññaṃsi, idāni pana te jeṭṭhakaniṭṭhabhātikānaṃ tādissassa bhikkhuno dassanaṃ dullabhaṃ bhavissati, desehi nesaṃ dhamma”nti āha.

Thero - “satthā mayhaṃ iddhivikubbanapubbaṅgamaṃ dhammadesanaṃ paccāsīsatī”ti ñatvā bhagavantaṃ vanditvā tālappamāṇaṃ ākāsaṃ abbhuggantvā oruyha dasabalassa pāde vandī, puna dvitālappamāṇaṃ abbhuggantvā oruyha dasabalassa pāde vandī, etenupāyena sattatālappamāṇaṃ abbhuggantvā anekāni pāṭihāriyasatāni dassento dhammakathaṃ ārabhi. Dissamānenapi kāyena katheti, adissamānenapi. Uparimena vā heṭṭhimena vā upaḍḍhakāyena katheti adissamānenapi dissamānenapi, kālena candavaṇṇaṃ dasseti, kālena sūriyavaṇṇaṃ, kālena pabbatavaṇṇaṃ, kālena samuddavaṇṇaṃ, kālena cakkavattirājā hoti, kālena vessavaṇṇamahārājā, kālena sakko devarājā, kālena mahābrahmāti evaṃ anekāni pāṭihāriyasatāni dassento dhammakathaṃ kathesi. Sakalanagaraṃ sannipati. Thero oruyha dasabalassa pāde vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā āha - “ko nāmo ayaṃ sāriputta dhammapariyāyo”ti. Sīhavigīlito nāma, bhanteti. Taggha, sāriputta, sīhavigīlito taggha, sāriputta, sīhavigīlito.

Thero alattakavaṇṇe hatthe pasāretvā satthu suvaṇṇakacchapasadise pāde gopphakesu gahetvā - “bhante, imesaṃ pādānaṃ vandanatthāya kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ pāramiyo pūritā, so me manoratho matthakaṃ patto, ito dāni paṭṭhāya paṭisandhivasena na puna ekaṭṭhāne sannipāto samāgamo atthi, chinno esa vissāso, anekehi buddhasatasahashehi pavitṭhaṃ ajaraṃ amaraṃ khemaṃ sukhaṃ sītalaṃ abhayaṃ nibbānapuraṃ pavisissāmi, sace me kiñci kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā na rocetha, khamatha taṃ bhagavā, gamanakālo mayha”nti. Khamāmi te, sārīputta, na kho pana te kiñci kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā mayhaṃ aruccanakaṃ atthi, yassa dāni tvaṃ, sārīputta, kālaṃ maññasīti.

Iti bhagavatā anuññātasamanantaraṃ satthu pāde vanditvā utṭhitamatte āyasmante sārīputte sinerucakkavāḷahimavantaparibhaṇḍapabbate dhārayamānāpi - “ajja imaṃ guṇarāsīṃ dhāretuṃ na sakkomī”ti vadantī viya ekappahāreneva viravamānā mahāpathavī yāva udakapariyantā akampi, ākāse devadundubhiyo phaliṃsu, mahāmegho utṭhahitvā pokkharavassaṃ vassi.

Satthā - “dhammasenāpatiṃ paṭipādessāmī”ti dhammāsanā vuṭṭhāya gandhakuṭiabhīmukho gantvā maṇiphalake aṭṭhāsi. Thero tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā - “bhagavā ito kappasatasahassādhikassa asaṅkhyeyyassa upari anomadassīsammāsambuddhassa pādamūle nipajjitvā tumhākaṃ dassanaṃ patthesiṃ, sā me patthanā samiddhā, diṭṭhā tumhe, taṃ paṭhamadassanaṃ, idaṃ pacchimadassanaṃ. Puna tumhākaṃ dassanaṃ natthī”ti vatvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ paggayha yāva dassanavisayā abhīmukhova paṭikkamitvā vanditvā pakkāmi. Puna mahāpathavī dhāretuṃ asakkontī udakapariyantaṃ katvā akampi.

Bhagavā parivāretvā ṭhite bhikkhū āha - “anugacchatha, bhikkhave, tumhākaṃ jeṭṭhabhātika”nti. Tasmīṃ khaṇe catassopi parisā sammāsambuddhaṃ ekakaṃyeva jetavane ohāya niravasesā nikkhamiṃsu. Sāvatthinagaravāsinopi - “sārīputtatthero kira sammāsambuddhaṃ āpucchitvā parinibbāyitukāmo nikkhanto, passissāma na”nti nagaradvārāni nirokāsāni karontā nikkhamitvā gandhamālādihattā kese vikiritvā - “idāni mayaṃ kahaṃ mahāpaṇṇo nisinno, kahaṃ dhammasenāpati nisinno”ti pucchantā - “kassa santikaṃ gamissāma, kassa hatthe satthāraṃ ṭhapetvā thero pakkanto”tiādinā nayena paridevantā rodantā therāṃ anubandhiṃsu.

Thero mahāpaṇṇāya ṭhitattā - “sabbesaṃ anatikkamanīyo esa maggo”ti mahājānaṃ ovaditvā - “tumhepi, āvuso, tiṭṭhatha, mā dasabale pamādaṃ āpajjitthā”ti bhikkhusaṅghampi nivattetvā attano parisāyeva saddhiṃ pakkāmi. Yepi manussā - “pubbe ayyo paccāgamanacārikaṃ carati, idaṃ idāni gamanaṃ na puna paccāgamanāyā”ti paridevantā anubandhiṃsuyeva. Tepi - “appamattā, āvuso, hotha, evaṃbhāvino nāma saṅkhārā”ti nivattesi.

Atha kho āyasmā sārīputto sabbattha ekarattivāsenā antarāmagge sattāhaṃ manussānaṃ saṅghaṃ karonto sāyaṃ nālakagāmaṃ patvā gāmadvāre nigrodharukkhamūle aṭṭhāsi. Atha uparevato nāma therassa bhāgineyyo bahigāmaṃ gacchanto therāṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi. Thero taṃ āha - “atthi gehe te ayyikā”ti. Āma bhanteti. Gaccha amhākaṃ idhāgatabhāvaṃ ārocehi. “Kasmā āgato”ti ca vutte - “ajja kira ekadivasaṃ antogāme vasissati, jātovaraṃ paṭijaggatha, pañcannaṃ kira bhikkhusatānaṃ vasanaṭṭhānaṃ jānāthā”ti. So gantvā - “ayyike mayhaṃ mātulo āgato”ti āha. Idāni kuhinti? Gāmadvāreti. Ekakova,

aññopi koci atthīti? Atthi pañcasatā bhikkhūti. Kimkāraṇā āgatoti? So taṃ pavattiṃ ārocesi. Brāhmaṇī - “kiṃ nu kho ettakānaṃ vasanaṭṭhānaṃ paṭijaggāpeti, daharakāle pabbajitvā mahallakakāle gihī hotukāmo”ti cintenti jātovaraṃ paṭijaggāpetvā pañcasatānaṃ vasanaṭṭhānaṃ kāretvā daṇḍadīpikā jāletvā therassa pāhesi.

Thero bhikkhūhi saddhiṃ pāsādaṃ āruya jātovaraṃ pavisitvā nisīdi, nisīditvā “tumhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ gacchathā”ti bhikkhū uyyojesi. Tesu gatamattesuyeva therassa kharo ābādho uppajji, lohitapakkhandikā mārāṇantikā vedanā vattanti. Ekaṃ bhājanaṃ pavisati, ekaṃ nikkhamati. Brāhmaṇī - “mama puttassa pavatti mayhaṃ na ruccatī”ti attano vasanaḡabbhadvāraṃ nissāya aṭṭhāsi.

Cattāro mahārājāno “dhammasenāpati kuhiṃ viharatī”ti olokentā nālakagāme jātovaraḡe parinibbānamañce nipanno, pacchimadassanaṃ gamissāmā”ti āgama vanditvā aṭṭhaṃsu. Ke tumheti? Mahārājāno bhanteti. Kasmā āgatathāti? Gilānupaṭṭhākā bhavissāmāti. “Hotu, atthi gilānupaṭṭhāko, gacchatha tumhe”ti uyyojesi. Tesāṃ gatāvasāne teneva nayena sakko devānamindo. Tasmīṃ gate mahābrahmā ca āgamiṃsu. Tepi tatheva thero uyyojesi.

Brāhmaṇī devatānaṃ āgamanañca gamanañca disvā “ke nu kho ete mama puttaṃ vanditvā gacchantī”ti therassa gabbhadvāraṃ gantvā “tāta, cunda, kā pavattī”ti pucchi. So taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “mahāupāsikā, bhante, āgatā”ti āha. Thero “kasmā avelāya āgatā”ti pucchi. Sā “tuyhaṃ, tāta, dassanathāyā”ti vatvā “tāta, paṭhamaṃ ke āgatā”ti pucchi. Cattāro mahārājāno upāsiketi. Tāta, tvaṃ catūhi mahārājehi mahantataroti? Ārāmikasadisā ete upāsike, amhākaṃ satthu paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya khaggahatthā hutvā ārakkhaṃ akaṃsūti. Tesāṃ tāta gatāvasāne ko āgatoti? Sakko devānamindoti. Devarājatopi tvaṃ tāta mahantataroti? Bhaṇḍaggāhakaṃ sāmaṇerasadiso esa upāsike, amhākaṃ satthu tāvatimṃsato otaraṇakāle pattacīvaraṃ gahetvā otiṇṇoti. Tassa tāta gatāvasāne jotayamāno viya ko āgatoti? Upāsike, tuyhaṃ bhagavā ca satthā ca mahābrahmā nāma esoti. Mayhaṃ bhagavato mahābrahmatopi tvaṃ, tāta, mahantataroti? Āma upāsike, ete nāma kira amhākaṃ satthu jātadivase cattāro mahābrahmāno mahāpurisaṃ suvaṇṇajālena paṭiggaṇhiṃsūti.

Atha brāhmaṇiyā - “puttassa tāva me ayaṃ ānubhāvo, kīdiso vata mayhaṃ puttassa bhagavato satthu ānubhāvo bhavissatī”ti cintayantiyā sahasā pañcavaṇṇā pīti uppajjitvā sakalasarīraṃ phari. Thero - “uppannaṃ me mātu pītisomanassaṃ, ayaṃ dāni kālo dhammadesanāyā”ti cintetvā “kiṃ cintesi mahāupāsike”ti āha. Sā “puttassa tāva me ayaṃ guṇo, satthu panassa kīdiso bhavissatīti idaṃ, tāta, cintemī”ti āha. Mahāupāsike, mayhaṃ satthujātakkhaṇe mahābhinikkhamane sambodhiyaṃ dhammacakkappavattane ca dasasahassilokadhātu kampittha. Sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena samo nāma natthi, itipi so bhagavāti vitthāretvā buddhaguṇapaṭisaṃyuttaṃ dhammadesanaṃ kathesi.

Brāhmaṇī piyaputtassa dhammadesanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāya puttaṃ āha - “tāta upatissa, kasmā evamakāsi, evarūpaṃ nāma amataṃ mayhaṃ ettakaṃ kālaṃ na adāsī”ti. Thero - “dinnaṃ dāni me mātu rūpasāriyā brāhmaṇiyā posāvanikamūlaṃ, ettakena vaṭṭissatī”ti cintetvā - “gaccha mahāupāsike”ti brāhmaṇiṃ uyyojetvā - “cunda kā velā”ti āha. Balavapaccūsakālo, bhanteti. Bhikkhusaṅghaṃ sannipātehi. Sannipatito bhante bhikkhusaṅghoti. “Maṃ ukkhipitvā nisīdāpehi cundā”ti ukkhipitvā nisīdāpesi.

Thero bhikkhū āmantesi - “āvuso catucattālīsaṃ vo vassāni mayā saddhiṃ vicarantānaṃ yaṃ me kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā na rocetha, taṃ khamatha āvuso”ti. Ettakaṃ, bhante, amhākaṃ chāyā viya tumhe amuñcitvā vicarantānaṃ aruccanakaṃ nāma natthi, tumhe pana amhākaṃ khamathāti. Atha thero mahācīvaraṃ saṅkaḍḍhitvā mukhaṃ pidhāya dakkhiṇena passena nipanno satthā viya nava anupubbasaṃpattiyo anulomapaṭilomato samāpajjitvā puna paṭhamajjhānaṃ ādiṃ katvā yāva catutthajjhānā samāpajji. Tato vuṭṭhāya anantaraṃyeva mahāpathaviṃ unnādentō anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Upāsikā - “kiṃ nu kho me putto, na kiñci kathetī”ti utṭhāya piṭṭhipāde parimajjantī parinibbutabhāvaṃ ñatvā mahāsaddaṃ kurumānā pādesu nipatitvā - “tāta mayaṃ ito pubbe tava guṇaṃ na jānimhā, idāni pana taṃ ādiṃ katvā anekasate anekasahassee anekasatasahassee bhikkhū imasmiṃ nivesane nisīdāpetvā bhojetuṃ na labhimhā, cīvarehi acchādetuṃ na labhimhā, vihārasataṃ vihārasahassaṃ kāretuṃ na labhimhā”ti yāva aruṇuggamaṇā paridevi. Aruṇe uggatamatteyyeva suvaṇṇakāre pakkosāpetvā suvaṇṇagabbhaṃ vivarāpetvā suvaṇṇaghaṭṭiyo mahātulāya tulāpetvā - “pañca kūṭāgārasatāni pañca agghikasatāni karoṭhā”ti dāpeti.

Sakkopi devarājā vissakammadevaputtaṃ āmantetvā - “tāta dhammasenāpati parinibbuto, pañca kūṭāgārasatāni pañca agghikasatāni ca māpehi”ti āha. Iti upāsikāya kārītāni ca vissakammena nimmitāni ca sabbāni pi dvesahassāni ahesuṃ. Tato nagaramajjhe sāramayaṃ mahāmaṇḍapaṃ kāretvā maṇḍapamajjhe mahākūṭāgāraṃ ṭhapetvā sesāni parivārasaṅkhepena ṭhapetvā sādhuḷīkaṃ ārabhiṃsu. Devānaṃ antare manussā, manussānaṃ antare devā ahesuṃ.

Revatī nāma ekā therassa upaṭṭhāyikā - “ahaṃ therassa pūjaṃ karissāmī”ti suvaṇṇapupphānaṃ tayo kumbhe kāresi. “Therassa pūjaṃ karissāmī”ti sakko devarājā aḍḍhateyyakoṭināṭakehi parivārito otari. “Sakko otaratī”ti mahājano pacchāmukho paṭikkami. Tattha sāpi upāsikā paṭikkamamānā garubhārattā ekamantaṃ apasakkituṃ asakkontī manussānaṃ antare pati. Manussā apassantā taṃ madditvā agamiṃsu. Sā tattheva kālaṃ katvā tāvatimsabhavane kanakavimāne nibbatti. Nibbattakkhaṇeyevassā ratanakkhandho viya tigāvutappamāṇo attabhāvo ahoṣi satṭhisakaṭapūrapamāṇaalaṅkārapaṭimaṇḍitā accharāsahassaparivāritā. Athassā dibbaṃ sabbakāyikādāsaṃ purato ṭhapaṃsi. Sā attano sirisampattiṃ disvā - “uḷārā ayaṃ sampatti, kiṃ nu kho me kammaṃ kata”nti cintayamānā addasa - “mayā sārīputtattherassa parinibbutaṭṭhāne tīhi suvaṇṇapupphakumbhehi pūjā katā, mahājano maṃ madditvā gato, sāhaṃ tattha kālaṃ katvā idhūpapannā, therāṃ nissāya laddhaṃ idāni puñṇavipākaṃ manussānaṃ kathessāmī”ti saha vimāneneva otari.

Mahājano dūratova disvā - “kiṃ nu kho dve sūriyā utṭhitā”ti? Olokento - “vimāne āgacchante kūṭāgārasaṅṭhānaṃ paññāyati, nāyaṃ sūriyo, vimānametaṃ eka”nti āha. Tampi vimānaṃ tāvadeva āgantvā therassa dārucitakamatthake vehāsaṃ aṭṭhāsi. Devadhītā vimānaṃ ākāseyyeva ṭhapetvā pathaviṃ otari. Mahājano - “kā tvaṃ, ayye”ti? Pucchi. “Na maṃ tumhe jānātha, revatī nāmāhaṃ, tīhi suvaṇṇapupphakumbhehi therāṃ pūjaṃ katvā manussehi madditā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbattā, passatha me sirisampattiṃ, tumhepi dāni dānāni detha, puñṇāni karoṭhā”ti kusalakiriyāya vaṇṇaṃ kathetvā therassa citakaṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā attano devaṭṭhānaṃyeva gatā.

Mahājanopi sattāhaṃ sādhuḷīkaṃ kīlītvā sabbagandhehi citakaṃ akāsi, citakā ekūnaratanasatikā ahosi. Therassa sarīraṃ citakaṃ āropetvā usīrakalāpakehi ālimpesuṃ. Ālāhane sabbarattiṃ dhammassavanaṃ pavatti. Anuruddhatthero sabbagandhodakena therassa citakaṃ nibbāpesi. Cundatthero dhātuyo parissāvane pakkhipitvā - “na dāni mayā idheva sakkā t̥hātuṃ, mayhaṃ jeṭṭhabhātikassa dhammasenāpatisāriputtattherassa parinibbutabhāvaṃ sammāsambuddhassa āroccsāmī”ti dhātuparissāvanaṃ therassa ca pattacīvaraṃ gahetvā sāvattiṃ agamāsi. Ekaṭṭhānēpi ca dve rattiyo avasitvā sabbattha ekarattivāseneva sāvattiṃ pāpuṇi. Tamatthaṃ dassetuṃ atha kho cundo samaṇuddesotiādi vuttaṃ.

Tattha yenāyasmā ānandoti yena attano upajjhāyo dhammabhaṇḍāgāriko āyasmā ānando, tenupasaṅkami. Kasmā panesa ujukaṃ satthu santikaṃ agantvā therassa santikaṃ agamāsīti? Satthari ca there ca gāravena. Jetavanamahāvihāre pokkharāṇiyaṃ kirassa nhatvā paccuttaritvā sunivatthasupārutassa etadahosi - “buddhā nāma mahāpāsāṇacchattaṃ viya garuno, phaṇakatasappa sīhabyagghamattavaravāraṇādayo viya ca durāsadā, na sakkā mayā ujukameva satthu santikaṃ gantvā kathetuṃ, kassa nu kho santikaṃ gantabba”nti. Tato cintesi - “upajjhāyo me dhammabhaṇḍāgāriko jeṭṭhabhātikattherassa uttamasahāyo, tassa santikaṃ gantvā taṃ ādāya satthārā saddhiṃ kathessāmī”ti satthari ceva there ca gāravena upasaṅkami.

Idamassa pattacīvaranti “ayamassa paribhogapatto, idaṃ dhātuparissāvana”nti evaṃ ekekaṃ ācikkhi. Pāḷiyaṃ pana “idamassa pattacīvara”nti ettakameva vuttaṃ. Kathāpābhatanti kathāmūlaṃ. Mūlañhi pābhatanti vuccati. Yathāha -

“Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo;
Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggiṃva sandhama”nti.

Bhagavantaṃ dassanāyāti bhagavantaṃ dassanatthāya. Kiṃ paniminā bhagavā na diṭṭhapubboti? No na diṭṭhapubbo. Ayañhi āyasmā divā nava vāre, rattiṃ nava vāreti ekāhaṃ aṭṭhārasa vāre upaṭṭhānameva gacchati. Divasassa pana satavāraṃ vā sahasavāraṃ vā gantukāmo samānopi na akāraṇā gacchati, ekaṃ pañhadvāraṃ gahetvāva gacchati. So taṃdivasaṃ tena kathāpābhatena gantukāmo evamāha. Idamassa pattacīvaranti theropi - “idaṃ tassa pattacīvaraṃ, idaṃca dhātuparissāvana”nti pāṭiyekkaṃyeva dassetvā ācikkhi.

Satthā hatthaṃ pasāretvā dhātuparissāvanaṃ gahetvā hatthatale t̥hapetvā bhikkhū āmantesi - “yo so, bhikkhave, bhikkhu purimadivase anekāni pāṭihāriyasatāni katvā parinibbānaṃ anujānāpesi, tassa idāni imā saṅkhavaṇṇasannibhā dhātuyova paññāyanti, kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ pūritapāramī esa, bhikkhave, bhikkhu, mayā pavattitaṃ dhammacakkaṃ anupavattako esa bhikkhu, paṭiladdhadutiyaāsano esa bhikkhu, pūritasāvakasannipāto esa bhikkhu, t̥hapetvā maṃ dasasu cakkavālasahassesu paññāya asadiso esa bhikkhu, mahāpañño esa bhikkhu, puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño esa bhikkhu, appiccho esa bhikkhu, santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āraddhavīriyo codako pāpagarahī esa bhikkhu, pañca jātisatāni paṭiladdhamahāsampattiyo pahāya pabbajito esa bhikkhu, mama sāsane pathavīsamakhantiko esa bhikkhu, chinnavisāṇausabhasadiso esa bhikkhu, caṇḍālaputtasadanīcacitto esa bhikkhu. Passatha, bhikkhave, mahāpaññassa dhātuyo, passatha, bhikkhave, puthupaññassa

hāsapaññaṃ javanapaññaṃ tikkhapaññaṃ nibbedhikapaññaṃ appicchassa
santuṭṭhassa pavivittassa asaṃsaṭṭhassa āradhaviṇṇassa, codakassa, passatha,
bhikkhave, pāpagarahissa dhātuyoti.

“Yo pabbajī jātisatāni pañca,
Pahāya kāmāni manoramāni;
Taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,
Parinibbutaṃ vandatha sārīputtaṃ.

“Khantibalo pathavisamo na kuppati,
Na cāpi cittassa vasena vattati;
Anukampako kāruṇiko ca nibbuto,
Parinibbutaṃ vandatha sārīputtaṃ.

“Caṇḍālaputto yathā nagaraṃ pavīṭṭho,
Nīcamano carati kaḷopihattho;
Tathā ayaṃ viharati sārīputto,
Parinibbutaṃ vandatha sārīputtaṃ.

“Usabho yathā chinnavisāṇako,
Aheṭṭhayanto carati purantare vane;
Tathā ayaṃ viharati sārīputto,
Parinibbutaṃ vandatha sārīputta”nti.

Iti bhagavā pañcahi gāthāsatehi therassa vaṇṇaṃ kathesi. Yathā yathā bhagavā
therassa vaṇṇaṃ kathesi, tathā tathā ānandatthero sandhāretuṃ na sakkoti,
biḷāramukhe pakkhantakukkuṭo viya pavedhati. Tenāha apica me, bhante,
madhurakajāto viya kāyoti sabbaṃ vitthāretabbaṃ. Tattha madhurakajātotiādīnaṃ
attho vuttōyeva. Idha pana dhammāti uddesaparipucchādhammā adhippetā. Tassa hi
uddesaparipucchādhamme agahite vā gahetuṃ, gahite vā sajjhāyaṃ kātuṃ cittaṃ
na pavattati. Atha satthā pañcapasādavacitrāni akkhīni ummīletvā therāṃ olokento
“assāsessāmi na”nti assāsento kiṃ nu kho te, ānanda, sārīputtotiādīmāha.

Tattha sīlakkhandhanti lokiyalokuttarasīlaṃ. Samādhīpaññaṃ nayo. Vimutti
pana lokuttarāva. Vimuttiñāṇadassanaṃ paccavekkhaṇaṇaṃ, taṃ lokiyameva.
Ovādakoti ovādadāyako. Otiṇṇoti otiṇṇesu vatthūsu nānappakārena otaraṇasīlo.
Viññāpakoti dhammakathākāle atthañca kāraṇaṇca viññāpetā. Sandassakoti
khandhadhātuāyatanavasena tesāṃ tesāṃ dhammānaṃ dassetā. Samādapakoti
“idañcidañca gaṇhathā”ti evaṃ gaṇhāpako. Samuttejakoti abbhussāhako.
Sampahaṃsakoti paṭiladdhaguṇehi modāpako jotāpako.

Akilāsu dhammadesanāyāti dhammadesanaṃ ārabhitvā “sīsaṃ vā me rujjati,
hadayaṃ vā kucchi vā piṭṭhi vā”ti evaṃ osakkanākāravirahito nikkilāsu visārado
ekassāpi dvinnampi sīhavegeneva pakkhandati. Anuggāhako sabrahmacārīnanti
padassa attho khandhakavagge vitthāritova. Dhammojaṃ dhammabhoganti
ubhayenapi dhammaparibhogova kathito. Dhammānuggahanti dhammena
anuggahaṇaṃ.

Satthā “ativiya ayaṃ bhikkhu kilamatī”ti puna taṃ assāsento nanu taṃ, ānanda, mayātiādimāha. Tattha piyehi manāpehīti mātāpitābhātābhaginiādikehi jātiyā nānābhāvo, maraṇena vinābhāvo, bhavena aññathābhāvo. Taṃ kutettha, ānanda, labbhāti tanti tasmā. Yasmā sabbehi piyehi manāpehi nānābhāvo, tasmā dasa pāramiyo pūretvāpi sambodhiṃ patvāpi dhammacakkaṃ pavattetvāpi yamakapāṭihāriyaṃ dassetvāpi devorohanaṃ katvāpi yaṃ taṃ jātaṃ bhūtaṃ saṅkhataṃ palokadhammaṃ, taṃ tathāgatassāpi sarīraṃ mā palujjīti netāṃ tṭhānaṃ vijjati, rodantenapi kandantenapi na sakkā taṃ kāraṇaṃ laddhanti. So palujjeyyāti so bhijjeyya.

Evameva khoti ettha yojanasatubbedho mahājamburukkho viya bhikkhusaṅgho tassa dakkhiṇadisaṃ gato paññāsayaohaniko mahākhandho viya dhammasenāpati. Tasmīṃ mahākhandhe bhinne tato paṭṭhāya anupubbena vaḍḍhitvā pupphaphalādīhi taṃ tṭhānaṃ pūretuṃ samatthassa aññassa khandhassa abhāvo viya there parinibbute soḷasannaṃ paññānaṃ matthakaṃ pattassa aññassa dakkhiṇāsane nisīdanasamatthassa sārīputtasadisassa bhikkhuno abhāvo. Tāya paribhinnāya so rukkho viya bhikkhusaṅgho khandhotveva jātoti vedītabbo. Tasmāti yasmā sabbaṃ saṅkhataṃ palokadhammaṃ, taṃ mā palujjīti na sakkā laddhuṃ, tasmā.

4-5. Ukkacelasuttādivaṇṇanā

380-381. Catutthe aciraparinibbutesu sārīputtamoggallānesūti naciraparinibbutesu dvīsu aggasāvakesu. Tesañhi dhammasenāpati kattikamāsapuṇṇamāya parinibbuto, mahāmoggallāno tato aḍḍhamāsaṃ atikkamma amāvasuposathe. Satthā dvīsu aggasāvakesu parinibbutesu mahābhikkhusaṅghaparivāro mahāmaṇḍale cārikaṃ caramāno anupubbena ukkacelanagaraṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā gaṅgāpitṭhe rajatapaṭṭavaṇṇavālikāpuline vihāsi. Tena vuttaṃ “aciraparinibbutesu sārīputtamoggallānesū”ti. Ye mahantatarā khandhā te palujjeyyunti idhāpi yojanasatubbedho mahājamburukkho viya bhikkhusaṅgho, tassa dakkhiṇato ca uttarato ca gatā paññāsayaohanikā dve mahākhandhā viya dve aggasāvakāti. Sesāṃ purimanayeneva yojetabbaṃ. Pañcame diṭṭhīti kammassakadiṭṭhi.

6. Uttiyasuttavaṇṇanā

382. Chaṭṭhe maccudheyassa pāranti tebhūmakavaṭṭassa pārabhūtaṃ, nibbānaṃ.

8. Brahmasuttavaṇṇanā

384. Aṭṭhame kāye vā bhikkhūti tasmīṃ kāle bhikkhuyeva natthi, evaṃ santepi yo satipaṭṭhāne bhāveti, so kilesabhindanena bhikkhuyevāti dassento evamāha. Ekāyananti ekamaggaṃ. Jātikkhayantadassīti jātiyā khayoti ca antoti ca nibbānaṃ, taṃ passatīti attho. Maggaṃ pajānātīti ekāyanasaṅkhātāṃ ekamaggabhūtaṃ maggaṃ pajānāti. Ekāyanamaggo vuccati pubbabhāgasatipaṭṭhānamaggo, taṃ pajānātīti attho.

9. Sedakasuttavaṇṇanā

385. Navame sumbhesūti evaṃnāmake janapade. Medakathālikāti evaṃ itthilīṅgavasena laddhanāmaṃ. Mamaṃ rakkha, ahaṃ taṃ rakkhissāmīti ettha ayaṃ tassa laddhi - ācariyo ukkhittavaṃsaṃ suggahitaṃ agaṇhanto, antevāsikena pakkhantapakkhantadisaṃ agacchanto, sabbakālañca vaṃsaggaṃ anullokento antevāsikaṃ na rakkhati nāma, evaṃ arakkhito antevāsiko patitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ

hoti. Vaṃsaṃ pana suggahitaṃ gaṇhanto, tena pakkhantapakkhantadisam gacchanto, sabbakālaṇca vaṃsaggaṃ ullokento taṃ rakkhati nāma. Antevāsikopi ito cito ca pakkhanditvā migo viya kīlanto ācariyaṃ na rakkhati nāma. Evañhi sati tikhiṇavaṃsakoti ācariyassa galavātake vā nalāṭe vā ṭhapitā ṭhitatṭhānaṃ bhinditvā gaccheyya. Ācārasampannatāya pana yato vaṃso namati, tato anāmento taṃ ākaḍḍhento viya ekatobhāgiyaṃ katvā vātūpathambhaṃ gāhāpetvā satim sūpaṭṭhitaṃ katvā niccalova nisīdanto ācariyaṃ rakkhati nāmāti.

Tvaṃ ācariya attānaṃ rakkha, ahaṃ attānaṃ rakkhissāmīti ettha ayamadhippāyo - ācariyo vaṃsaṃ suggahitaṃ gaṇhanto, antevāsikena pakkhantapakkhantadisam gacchanto, sabbakālaṇca vaṃsaggaṃ ullokento, attānameva rakkhati, na antevāsikaṃ. Antevāsikopi kāyampi ekatobhāgiyaṃ katvā vātūpathambhaṃ gāhāpetvā satim sūpaṭṭhitaṃ katvā niccalova nisīdamāno attānaṃ yeva rakkhati nāma, na ācariyaṃ.

So tattha ñāyoti yaṃ medakathālikā āha. So tattha ñāyo, so upāyo, taṃ kāraṇanti attho. Satipaṭṭhānaṃ sevītabbanti catubbidhaṃ satipaṭṭhānaṃ sevītabbaṃ. Āsevanāyāti kammaṭṭhānāsevanāya. Evaṃ kho, bhikkhave, attānaṃ rakkhanto paraṃ rakkhatīti yo bhikkhu kammārāmatādīni pahāya rattitṭhānadivātṭhānesu mūlakammaṭṭhānaṃ āsevento bhāvento arahattaṃ pāpuṇāti, atha naṃ paro disvā - “bhaddako vatāyaṃ, bhikkhu, sammāpaṭipanno”ti tasmim cittaṃ pasādetvā saggaparāyaṇo hoti. Ayaṃ attānaṃ rakkhanto paraṃ rakkhati nāma.

Khantiyāti adhvāsānakhantiyā. Avihimsāyāti sapubbabhāgāya karuṇāya. Mettacittatāyāti sapubbabhāgāya mettāya. Anudayatāyāti anuvaḍḍhiyā, sapubbabhāgāya muditāyāti attho. Paraṃ rakkhanto attānaṃ rakkhatīti ettha yo bhikkhu rattitṭhānadivātṭhānaṃ gato tīsu brahmavihāresu tikacatukkajjhānāni nibbattetvā jhānaṃ pādaṃ katvā saṅkhāre sammasanto vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Ayaṃ paraṃ rakkhanto attānaṃ rakkhati nāmāti veditabbo.

10. Janapadakalyāṇīsuttavaṇṇanā

386. Dasame janapadakalyāṇīti janapadamhi kalyāṇī uttamā chasārīradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā. Sā hi yasmā nātidīghā nātirassā, nātikisā nātithūlā, nātikālā nāccodātā, atikkantā, mānusaṇṇaṃ appattā dibbavaṇṇaṃ, tasmā chasārīradosarahitā. Chavikalyāṇaṃ, maṃsakalyāṇaṃ, nhārukalyāṇaṃ, aṭṭhikalyāṇaṃ, vayakalyāṇanti imehi pana kalyāṇehi samannāgatattā pañcakalyāṇehi samannāgatā nāma. Tassā hi āgantukobhāsakiccaṃ natthi, attano sarīrobhāseneva dvādasahatthaṭṭhāne ālokaṃ karoti, piyaṅgusāmā vā hoti, suvaṇṇasāmā vā, ayamassā chavikalyāṇatā. Cattāro panassā hatthapādā mukhapariyosānaṇca lākhārasaparikkamaṃ katva viya rattapavāḷarattakambalasadisam hoti, ayamassā maṃsakalyāṇatā. Vīsati pana nakhapattāni maṃsato amuttaṭṭhāne lākhārasapūritāni viya, muttaṭṭhāne khīradhārāsadisāni, honti ayamassā nhārukalyāṇakatā. Dvattimsa dantā suphūsītā sudhotavajirapanti viya khāyanti, ayamassā aṭṭhikalyāṇatā. Vīsativassasatikāpi pana samānā soḷasavassuddesikā viya hoti nippalitā, ayamassā vayakalyāṇatā.

Paramapāsāvinīti ettha pasavanaṃ pasāvo, pavattīti attho. Pasāvo eva pāsāvo. Paramo pāsāvo paramapāsāvo, so assā atthīti paramapāsāvinī. Nacce ca gīte ca uttamapavatti seṭṭhakiriyā, uttamameva naccaṃ naccati, gītaṃ vā gāyatīti vuttaṃ hoti. Sesam sabbattha uttānatthameva. Imesu pana dvīsu suttesu

pubbabhāgavipassanāva kathitāti.

Nālandavaggo dutiyo.

3. Sīlaṭṭhitivaggo

1-2. Sīlasuttādivaṇṇanā

387-388. Tatiyavaggassa paṭhame sīlānīti catupārisuddhisīlāni. Dutīye ummaṅgoti pañhamaggo pañhagavesanaṃ.

3-5. Parihānasuttādivaṇṇanā

389-391. Tatiye parihānaṃ hotīti puggalavasena parihānaṃ hoti. Yo hi buddhesu dharantesupi cattāro satipaṭṭhāne na bhāveti, tassa saddhammo antarahito nāma hoti devadattādīnaṃ viya. Iti imasmīṃ sutte tassa puggalasseva dhammantaradhānaṃ kathitaṃ. Catutthapañcomesu sabbhaṃ uttānameva.

6. Padesasuttavaṇṇanā

392. Chaṭṭhe padesaṃ bhāvitattāti padesato bhāvitattā. Cattāro hi magge tīṇi ca phalāni nibbattentena satipaṭṭhānā padesaṃ bhāvitā nāma honti.

7. Samattasuttavaṇṇanā

393. Sattame samattaṃ bhāvitattāti samattā bhāvitattā. Arahattaphalaṃ uppādentena hi satipaṭṭhānā samattaṃ bhāvitā nāma honti.

8-10. Lokasuttādivaṇṇanā

394-396. Aṭṭhame mahābhiññāntanti channaṃ abhiññānaṃ vasena vuttaṃ. Sahassaṃ lokaṃ abhijānāmīti satatavihāravaseneva vuttaṃ. Thero kira pātova uttāya mukhaṃ dhovivā senāsane nisinno atīte kappasahassaṃ, anāgate kappasahassaṃ anussarati, paccuppannapi sahaṃ cakkavāḷānaṃ tassāvajjanassa gatiṃ anubandhati. Iti so dibbena cakkhunā sahaṃ lokaṃ abhijānāti, ayamassa satatavihāro. Sesā sabbattha uttānatthamevāti.

Sīlaṭṭhitivaggo tatiyo.

4. Ananussutavaggavaṇṇanā

401-406. Catutthavaggassa pañcame viditā vedanāti yā vedanā sammāsivā arahattaṃ patto tāvassa viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbatthaṃ gacchanti nāma. Yā ca pana pariggahitesu vatthārammaṇesu pavattā vedanā, tāpi viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbatthaṃ gacchanti nāma. Vitakkādīsopi eseva nayo. Sesā sabbattha uttānamevāti.

Ananussutavaggo catuttho.

5. Amatavaggo

2. Samudayasuttavaṇṇanā

408. Pañcamavaggassa dutīye āhārasamudayā kāyassa samudayoti āhārasamudayena kāyasamudayo. Eseva nayo sesesu. Manasikārasamudayāti ettha pana yonisomanasikārasamudayā bojjaṅgadharmānaṃ samudayo,

ayonisomanasikārasamudayā nīvaraṇadhammānaṃ. Iti imasmiṃ sutte sārammaṇasatipaṭṭhānā kathitā.

4. Satisuttavaṇṇanā

410. Catutthaṃ suddhikaṃ katvā samudaye kathite bujjanakānaṃ ajjhāsayena vuttaṃ.

6. Pātimokkhasaṃvarasuttavaṇṇanā

412. Chaṭṭhe pātimokkhasaṃvarasaṃvutoti catunnaṃ sīlānaṃ jeṭṭhakasīlaṃ dassento evamāha. Tipiṭakacūḷānāgattthero panāha - “pātimokkhasaṃvarova sīlaṃ, itarāni tīṇi sīlanti vuttaṭṭhānaṃ nāma natthī”ti. Vatvā taṃ anujānanto āha - “indriyasaṃvaro nāma chadvārarakkhaṇamattameva, ājīvapārisuddhi dhammeneva samena paccayuppattimattakaṃ, paccayasannissitaṃ paṭiladdhapaccaye idamatthanti paccavekkhitvā paribhuñjanamattakaṃ. Nippariyāyena pātimokkhasaṃvarova sīlaṃ. Yassa so bhinno, ayaṃ chinnaśīso viya puriso hatthapāde, sesāni rakkhissatīti na vattabbo. Yassa pana so arogo, ayaṃ acchinnaśīso viya puriso jīvitaṃ, sesāni puna pākatikāni katvā rakkhitumpi sakkotī”ti. Tasmā pātimokkhasaṃvarova sīlaṃ, tena pātimokkhasaṃvarena saṃvutoti pātimokkhasaṃvarasaṃvuto, upeto samannāgatoti attho.

Ācāragocarasaṃpannoti ācārena ca gocarena ca sampanno. Aṇumattesūti appamattakesu. Vajjesūti akusaladhammesu. Bhayadassāvīti bhayadassī. Samādāyāti sammā ādiyitvā. Sikkhassu sikkhāpadesūti sikkhāpadesu taṃ taṃ sikkhāpadaṃ samādiyitvā sikkha, yaṃ yaṃ pana kiñci sikkhāpadesu sikkhākoṭṭhāsesu sikkhitabbaṃ kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā, taṃ taṃ sabbaṃ sammā ādāya sikkhassūti ayamettha saṅkhepattho. Vitthāro pana visuddhimagge vutto. Iti imasmiṃ sutte pātimokkhasaṃvarasīlameva kathitaṃ.

7. Duccaritasuttavaṇṇanā

413. Sattame kāyasucaritavacīsucaritāni pātimokkhasaṃvarasīlaṃ, manosucaritaṃ itarāni tīṇi sīlānīti catupārisuddhisīlaṃ kathitaṃ hoti. Iminā nayena pañcasattanavadasasu kusalakammāpathesu pacchimāpi tayo sīlaṃ hotīti veditabbā. Sesam uttānamevāti. Chaṭṭhasattamesu heṭṭhā vuttanayeneva attho veditabbo.

Amatavaggo pañcama.

Satipaṭṭhānasamuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια. 5. Σχόλια για το μεγάλο βιβλίο. 3. Συνδεδεμένες ομιλίες για τις εφαρμογές της μνήμης έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org